

♦ Vlastné a legálne bývanie nie je nereálne. Ak je ochota pomôcť. Ilustráciu vytvoril Juraj G. Mandel

Núdzový stav

Po prvej vlne pandémie, niekoľkých uzavretých osadách a otvorení lete nám jeseň priniesla očakávanú druhú vlnu pandémie nového koronavírusu. Keďže čísla nakazených rýchlo stúpali, vláda od 1. októbra vyhlásila na 45 dní núdzový stav. O tom, čo nová situácia pre náš bežný život znamená, sa dozvieme v tomto vydaní. Ako postupovať, kam sa obrátiť, kedy a kam sa nahlásiť. Všetky hromadné podujatia sú povolené len do počtu 50 ľudí.

Od otvorenia uzavretých rómskych osád, od testovania mnohých rómskych lokalít armádou (za čo jej patrí vďaka), sme sa o hrozbe Covidu-19 v rómskych osadách (alebo hrozbe Rómov ním nakazených) veľa nedozvedeli. Vieme však, že na problém vo vybraných rómskych komunitách dohliadajú asistenti osvetu zdravia pôsobiaci v organizácii Zdravé regióny. Prevenciu pred novým koronavírusom a zmiernenie jeho následkov budú riešiť dva národné projekty

vo finančnom objeme 23,2 mil. eur, ktoré bude implementovať Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity. Obsah národných projektov nájdete v novinách.

Pozreli sme sa aj na konkrétny príbeh o tom, ako sa dá zmeniť život miestnej komunity, ak sa spoja jej kľúčoví hráči – ľudia, obec a mimovládka s bankou. V Rankoviach ešte pred letom odovzdávali štrnásť súpisných čísel pre nové domy, ktoré si vda-

ka pôžičke vystavali ich majitelia. Legálne a na vlastnom pozemku.

V rozhovore vám predstavíme právnučku rómskej spisovateľky Eleny Lackovej. Natália Ferencová v Prešove študuje rómsky jazyk a literatúru. Otvárame tak tému, ktorej sa budeme venovať aj v ďalších vydaniach. V roku 2021 bude sto rokov od narodenia Eleny Lackovej.

*Roman Čonka,
šéfredaktor Romano nevo ňil*

V Toporci začnú s výstavbou materskej školy

Toporec 5. septembra (TASR) – V obci Toporec v okrese Kežmarok majú rozpracovaných viacero investičných projektov, jedným z nich je materská škola, ktorú by mali začať stavať už tento rok. Starosta Gustáv Pompa uviedol, že pôvodná materská škola je v nevyhovujúcom stave, jej kapacita nie je dostatočná, a tak pri obecnom úrade pribudne nová dvojposchodová budova aj s detským ihriskom. Jej kapacita bude 80 detí a celkové náklady sa podľa jeho slov vyšplhajú približne na 800 000 eur.

V budúcom roku chcú s investíciami pokračovať, mal by pribudnúť nový chodník v dĺžke 1,1 kilometra od obecného úradu až po vyšný koniec Toporca a cesta od evanjelického kostola až ku rómskej osade. Obec má okrem toho rozpracovaný aj projekt kanalizácie, ktorú treba dobudovať v dĺžke asi 4,2 kilometra, ďalším je regulácia potoka a vybudovanie kompostárne. Na všetky spomenuté projekty by chceli čerpať financie z Európskej únie.

„Podarilo sa nám založiť aj sociálny podnik, aby sme dostali ľudí na pracovný trh. V blízkej budúcnosti chceme zamestnať obyvateľov obce na prácu v lese, ale aj na výstavbu novej materskej školy. Sociálny podnik by tak mohol zamestnať 15 až 20 ľudí,“ priblížil Pompa.

Obec Toporec má podľa starostu aktuálne 1 976 obyvateľov, z nich 1 260 sú Rómovia. Napriek tomu, že mnoho ľudí odchádza za prácou do zahraničia, detí tam každoročne pribúda. Tento rok museli dokonca otvoriť v základnej škole až dva prvé ročníky.

Základnú školu na košickom Luníku IX navštevuje asi 850 žiakov

Košice 2. septembra (TASR) – Nový školský rok otvorila aj Základná škola Ľ. Podjavorinskej v košickej mestskej časti Luník IX. Ako uviedla jej riaditeľka Iveta Rošková, v školskom roku 2020/2021 by ju malo navštevovať približne 850 detí z marginalizovanej rómskej komunity. Splnomocnenkyňa vlády SR pre rómske komunity Andrea Bučková pripomenula dôležitosť dodržiavania preventívnych opatrení v súvislosti s pandémiou nového koronavírusu.

„Naši žiaci majú určite veľké medzery, tak ako na iných školách. U nás je to ale ešte oveľa markantnejšie, pretože práca zo strany rodičov nie je taká výrazná,“ povedala Rošková s tým, že niekoľko žiakov absolvovalo aj letnú školu, pričom záujem o ňu bol veľký.

Do nultých a prvých ročníkov školy na Luníku IX nastúpilo okolo 70 detí.

„Potrebujeme byť naozaj veľmi disciplinovaní, zodpovední a maximálne opatrní. Vieme o prvotných krokoch, ktoré stanovil vo vzťahu k noseniu rúšok v priestoroch základnej školy hlavný hygienik. Verím, že pedagogický zbor, ale aj rodičia prispievajú k tomu, aby sme sa dostatočne vyhli rôznym kritickým momentom, ktoré môžu doľahnúť na jednotlivé triedy alebo školy,“ uviedla Bučková s tým, že vzdelávacie inštitúcie majú dostatok informácií o tom, ako majú postupovať.

Na školách s vyšším počtom rómskych žiakov má byť jedným z podporných nástrojov sociálnej inklúzie v situáciách, ktoré nemožno ovplyvniť, aj požitný dokument. Ten ako strategický rámec pre inklúziu vzdelávanie pripravuje ministerstvo školstva. Bučková zároveň vyzdvihla samosprávy za to, že venujú adekvátnu pozornosť preventívnym opatreniam. Dodala, že naďalej je zriadený krízový tím, ktorý s nimi komunikuje a získava aktuálny prehľad o tom, aká je situácia v daných lokalitách.

V Prešove budú zisťovať príjmy a životné podmienky v rómskych komunitách

Prešov 2. septembra (TASR) – Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách v Prešove budú do 10. novembra zisťovať zamestnanci Štatistického úradu SR. Informoval o tom hovorca mesta Vladimír Tomek. Prešov bol vybraný ako jedno z viac ako 70 miest a obcí na Slovensku do zisťovania spomenutých údajov.

Bývanie v rómskych komunitách sa dá riešiť aj inak

♦ Na snímke vľavo riaditeľ neziskovej organizácie Dom.ov Marián Zeman a vpravo starosta obce Rankovce Stanislav Hada držia v rukách súpisné čísla k novopostaveným domom. Rankovce, 23. júna 2020. FOTO TASR – Milan Kapusta

Ak je ochota na viacerých stranách, veci sa dokážu meniť k lepšiemu aj v oblasti bývania. Ak je starosta obce ochotný vysporiadať pozemky a odpredať ich budúcim staviteľom, je to len začiatok cesty. Ak je budúci staviteľ ochotný preukázať, že to s výstavbou myslí vážne a zapojí sa do projektu, v ktorom jeho rozhodnutie preverí čas strávený v sporiacom programe. A ak je takýchto klientov ochotná podporiť aj komerčná banka úverom na výstavbu, výsledkom sú nové skolaudované obydlia na vlastných pozemkoch. A ak to celé zastreší mimovládna organizácia, vízia lepšieho života Rómov v obciach sa stáva realitou.

Projekt DOM.ov

Ešte pre začiatkom leta odovzdával starosta obce Rankovce súpisné čísla k štrnástim novým domom, ktoré si postavili ich majitelia na svojich pozemkoch. Išlo už o tretiu etapu takejto výstavby. Legálne bývanie si stavitelia zabezpečili vďaka pôžičke od Slovenskej sporiteľne a realizácii strešného projektu organizácie DOM.ov.

Organizácia za svoju prácu v rómskych komunitách získala prestížne medzinárodné ocenenie

pre sociálne inovácie SozialMarie v odvetví Občianska spoločnosť / Sociálny podnik a v poliach pôsobnosti: Chudoba, Vzdelávanie dospelých, Komunitný rozvoj. Cenu si prevzala 24. júla z rúk zakladateľky nadácie Unruhe Privatstiftung Wandy Moser-Heindl.

Budovaniu vlastného bývania a lepšej budúcnosti rodín sa organizácia DOM.ov venuje vo viacerých obciach (Rankovce, Kojatice, Lenartov, Lukov, Frička, Nižný Tvarožec, Kendice, Petrovany).

Takto je to normálne

„Neverili tomu ani Rómovia, ani Nerómovia. Dlhodobu tu je predstava, že Rómom vlastné bývanie nepatrí a že domy a pozemky patria starousadlíkom a vidiečanom. Práve v tomto vidím najväčší dopad projektu, že Rómovia získajú nielen bývanie, ale aj vlastníctvo. Na Slovensku asi polovica Rómov žije v osadách a zväčša na nevysporiadaných pozemkoch. Aj keď niekedy majú možno kúsok zeme, tak len v prenájme. Alebo majú pozemok, ktorý je vysporiadaný, ale je tam nelegálny dom. My robíme unikátnu vec: učíme Slovensko, že takto je to normálne. Rómovia majú mať prístup k pôde a legálnemu vlastníctvu vo vzťahu k bývaniu,“ hovorí Františka Ondrašiková zo Združenia pre lepší život v Rankovciach.

Minister školstva pripravuje online overovanie vedomostí žiakov

♦ Na snímke minister školstva, vedy, výskumu a športu SR Branislav Gröhling (SaS). FOTO TASR – Milan Kapusta

Bratislava 1. septembra (TASR) – Šéf rezortu školstva Branislav Gröhling verí, že o dva roky sa všetky druhy overovania vedomostí žiakov uskutočnia online for-

mou. Ide napríklad o testovania piatakov a deviatkov či maturitné skúšky. Uviedol to pred začiatkom školského roka 2020/2021.

„Cez online svet, keď niečo zakliknete, veľmi rýchlo dostanete vyhodnotenie a nemusíte sa niekoľko dní stresovať,“ vysvetlil minister školstva. V tejto súvislosti poukázal na to, že postupne chcú dovybaviť všetky stredné školy počítačovou technikou. „Školy majú byť vybavené zariadeniami, ktoré by mohli využívať študenti a žiaci, a pri takýchto okolnostiach by si ich mohli požičať a reálne používať aj doma. Musíme ísť v dvoch fázach. Jednak musíme vybaviť učiteľov, ale aj študentov,“ uviedol minister školstva. Pripravený je žiadať finančné prostriedky aj z ministerstva financií alebo ich čerpať z jednotlivých eurofondových projektov.

Šéf rezortu školstva plánuje začať s vybavením učiteľov stredných škôl, následne chce pokračovať stredoškólami v prvých ročníkoch. „Každý rok by postupne dostával tieto zariadenia vždy prvý ročník, čím by sme za štyri roky vedeli vykryť všetkých,“ priblížil Gröhling s tým, že následne budú pokračovať učiteľmi druhého stupňa základných škôl a žiakmi piateho ročníka. „V druhom kroku chceme pre väčšie školy zabezpečiť správcov siete, pretože o pripojenie sa treba aj starať,“ podotkol.

Počas dištančného vzdelávania v školskom roku 2019/2020 nemalo podľa In-

štitútu vzdelávacej politiky pripojenie na internet do 32 000 žiakov. Minister podotkol, že keby sa výučba presunula opäť do online priestoru, tak týmto deťom budú opäť distribuovať pracovné listy. Na tento zámer rezortu školstva vyčlení aj finančné prostriedky. „Druhou vecou je spolupráca s terénnymi pracovníkmi, chceli by sme, aby ich bolo viac. Aby boli nápomocní v komunikácii medzi školou, obcou a rodinou, kde nemajú internetové pripojenie, aby sa mohol mladý človek vzdelávať,“ povedal minister. Ďalšou vecou je iný modul vzdelávania, kde by rezort školstva chcel, aby sa terénny komunitný pracovník vzdelával s veľmi malou skupinou detí. Išlo by o individuálne vzdelávanie s jedným, dvoma alebo tromi deťmi, kde by tento pracovník prišiel do rodiny alebo obce, a tam by im niečo vysvetlil, skontroloval úlohy, dal by im nové pracovné listy.

Minister načrtol aj pripojenie škôl na internet. Poukázal na niekoľko projektov, ktoré boli podľa neho na niektorých školách nefunkčné. „Chceme dať školám možnosť, aby dostali finančné prostriedky a oni si zabezpečia dodávateľa internetu samostatne,“ uzavrel šéf rezortu školstva.

V projekte DOM.ov pôsobí ako metódička a podľa jej slov vlastníctvo k nehnuteľnostiam zvýšilo ich majiteľom sebavedomie.

„Cítia sa autonómni. Fasády ešte nie sú dokončené, ale chcú mať svoje súkromie a budujú si ploty. Ten pocit súkromia im chýbal. Nemali ho roky rokúce. A teraz ho chcú konečne mať,“ dodala. (Viac v rozhovore na str. 5.)

Dôležitá je dôvera a motivácia

„Klienti sa ma pýtali, či som hlúpy, či verím Nerómom. Hovorili, že so mnou vybabrú. Prirovnali to k predajcom satelitnej techniky, ktorí chodili po domoch a ľudom núkali televíziu, za ktorú nemusia platiť. A potom im chodili šeky. Povedal som im, vyskúšajte sa do sporenia zapojiť, ak to nebude seriózne, vaše peniaze vám zostanú na vkladnej knižke. Vyskúšali a presvedčili sa, že sa to dá,“ hovorí o získavaní dôvery klientov František

Turták, dlhoročný sociálny pracovník.

Podľa jeho slov ľudia na začiatku neverili tomu, že by mohli mať vlastné a legálne bývanie. Jeho úlohou bolo presvedčiť ich o opaku.

„Boli sme jeden tím – sociálni pracovníci, stavebný učiteľ, stavebný koordinátor a ostatní, ktorí na tom spolupracovali. Ja som bol taká spojka, každému nápomocný. Najmä klientom, aby neklesala ich motivácia. Museli byť motivovaní, pretože spočiatku nikto neveril, že príde niekto zvonku a môže pomôcť,“ spomína Turták. (Viac v rozhovore na str. 4.)

Jeden z príbehov

Dôvera, spolupráca a trpezlivosť zmenila život Kvety Flítarovej z Rankoviec. Bývanie v unimobunkke sa vďaka deväťtisícovej pôžičke zmenilo na vlastný dom na vlastnom pozemku.

„Mala som iba unimobunku, veľa rokov som tam bývala. Ne-

bolo nám tam dobre a prežila som tam veľa zlého. Keď som večer išla spať, stále som sa budila. Cítila som v sebe veľkú tiaž. Mala som veľmi zlé myšlienky, nič ma nebavilo. Videla som, ako žijú ostatní a stále som túžila po lepšom bývaní. Každé ráno som sa modlila, aby mi Boh pomohol,“ spomína.

Peniaze na nový dom a pôžičku odkladala spolu s manželom z každého príjmu. Ona pracovala na aktivačných prácach, manžel sa zamestnal. Odhodiť peniaze na vkladnú knižku nebolo vždy ľahké.

„Vedela som, že chcem nový dom. Každý si mal odkladať po päťdesiat eur mesačne. Ja som si odkladala na dve knižky. Dostala som pôžičku. Jediná banka, ktorá nám chcela pomôcť, bola Slovenská sporiteľňa. Nie každá banka vám dá pôžičku, keď nepracujete,“ dodala Kveta Flítarová. (Viac v rozhovore na str. 4.)

Text: Roman Čonka

♦ Rómovia k svojpomocne postaveným domom v obci Rankovce v okrese Košice-okolie dostali dňa 23. júna 2020 súpisné čísla. FOTO TASR – Milan Kapusta

Rezort školstva chce riešiť problém so stravovaním v školách

Bystrany (TASR/RNE) – Rezort školstva chce riešiť problém so stravovaním žiakov v školách. Tejto téme sa venoval minister školstva, vedy, výskumu a športu Branislav Gröhling v Základnej škole Bystrany v okrese Spišská Nová Ves, ktorú koncom augusta navštívil spolu so splnomocnenkyňou vlády SR pre rómske komunity Andreou Bučkovou a členkou Výboru Národnej rady SR pre vzdelávanie, vedu, mládež a šport, poslankyňou Máriou Šofranko. Zároveň sa stretli s deťmi, ktoré absolvovali letnú školu.

Počas prázdnin sa v lokalitách boli pozrieť na to, ako fungujú letné školy s cieľom získať spätnú väzbu. Podľa ministra, organizácia letných škôl priniesla pozitívne výsledky.

Letnú školu v Bystranoch absolvovalo 88 detí. „Prešli sme si všetky prierezové témy a základné gramotnosti. Deti sa tešili,“ priblížila riaditeľka školy Júlia Čurillová.

Ďalšou z tém, ktorým sa venovali, bolo financovanie školstva, ako aj problém stravovania. Škola v Bystranoch totiž nemá vlastnú jedáleň a deťom dodávajú suchú stravu. „Budeme sa musieť pozrieť, či už na legislatívu, čo sa týka školských jedální, stravovania, príspevku, ale aj obsahu jedla, alebo ako má byť vytvorené, aby naozaj

♦ Na snímke minister školstva, vedy, výskumu a športu SR Branislav Gröhling (SAS), vpravo poslankyňa NR SR Mária Šofranko (OLANO) so žiačkou. FOTO TASR – Milan Kapusta

okrem toho, že budeme mať vzdelaných mladých ľudí, boli aj zdraví,“ skonštatoval šéf rezortu školstva.

Splnomocnenkyňa vlády SR pre rómske komunity podľa svojich slov navštívila viaceré obce na východnom

Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach v marginalizovaných rómskych komunitách (EU SILC MRK) realizuje v roku 2020 Štatistický úrad SR v spolupráci s Úradom splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.

„Výbrané domácnosti v Prešove navštívi zamestnanec štatistického úradu poverený funkciou opytovateľa, ktorý je povinný preukázať sa osobitným poverením. Všetky informácie a názory, ktoré v rámci tohto zisťovania domácnosti poskytnú, sú chránené, nezverejňujú sa a slúžia výlučne pre potreby štátnej štatistiky. Za ochranu dôverných aj osobných údajov zodpovedá Štatistický úrad SR, ktorého zamestnanci sú viazaní mlčanlivosťou o všetkých štatistických údajoch a osobných údajoch, ktoré sa pri svojej práci dozvedia,“ uviedol Tomek.

Podrobnejšie informácie sa môžu záujemcovia podľa jeho slov dozvedieť na webstránke Štatistického úradu SR na adrese www.statistics.sk alebo telefonicky na čísle 051/7735 321.

Obec Dubovce plánuje zrekonštruovať budovu školy na komunitné centrum

Dubovce 24. augusta (TASR) – Obec Dubovce v okrese Skalica vypísala výzvu na predkladanie ponúk na komunitné centrum. Vyplýva to z údajov uverejnených vo vestníku Úradu pre verejné obstarávanie.

Podľa opisu je predmetom zákazky rekonštrukcia jestvujúceho objektu bývalej základnej školy a nová prístavba pre funkciu komunitného centra v zástavbe rodinných domov. „Obstarávajú sa stavebné práce, ktoré pozostávajú z rekonštrukcie budovy bývalej základnej školy pre činnosť komunitného centra, z novej prístavby komunitného centra, z rekonštrukcie elektrickej prípojky, z areálového vodovodu, z areálovej splaškovej a dažďovej kanalizácie. Celková úžitková plocha je 246,84 štvorcových metrov,“ uvádza sa vo zverejnenej výzve.

Celková predpokladaná hodnota je 196 423,42 eur bez DPH. Predpokladaná dĺžka trvania zákazky je trinásť mesiacov. Lehota na predkladanie ponúk je do 30. septembra a jediným kritériom pri vyhodnotení ponúk bude cena.

Zákazka bude financovaná v súlade so zmluvou o poskytnutí nenávratného finančného príspevku uzatvorenou medzi obcou Dubovce a poskytovateľom Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR v zastúpení Ministerstvom vnútra SR. Celkové oprávnené náklady sú predpokladané na 257 500 eur, z ktorých sa päť percent zaväzuje zabezpečiť obec.

Zvyšné financie budú poskytnuté zo štátneho rozpočtu a z operačného programu Ľudské zdroje, ktorý je spolufinancovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja z prioritnej osi Technická vybavenosť v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít.

Na rómskej púti v Lutine sa stretlo päťsto veriacich

Lutina (TASR) – Približne 500 ľudí sa stretlo na siedmom ročníku púte rómskych rodín, ktorá sa konala 25. júla v obci Lutina v okrese Sabinov. TASR o tom informoval hovorca Prešovskej archieparchie Michal Pavlišinovič.

„Program sa začal modlitbou chvál, ktoré viedla rómska gospelová kapela F6. Počas modlitieb kňazi vysluhovali sviatosť zmierenia a následne sa konala svätá liturgia, ktorej predsedal humenský archieparchiálny vikár Martin Zlacký. Zároveň prítomným odovzdal pozdrav a požehnanie od otca arcibiskupa metropolitu Jána Babjaka SJ,“ uviedol Pavlišinovič.

Po svätej liturgii predstavili nového kňaza pre rómsku misiu Jána Dvorščáka. Kňaz Martin Mekel, riaditeľ Gréckokatolíckej rómskej misie, prezentoval nové Centrum pre Rómov na Sigorde, ktoré je v procese rekonštrukcie.

„Popoludní program pokračoval prednáškami pre mužov, ktoré mal duchovný správca Centra pre Rómov v Malcove Igor Čikoš. Ženám sa prihovarila rehoľná sestra Lea Zorvanová. Pre mládež bolo pripravené vystúpenie mládežníckych gospelových kapiel z Čičavy, Lenartova, Snakova a okolia Vranova nad Topľou,“ dodal Pavlišinovič s tým, že púť bola ukončená modlitbou korunky Božieho milosrdenstva, ktorú viedli veriaci z Krížovej Vsi.

Slovensku, kde je problém so stravovaním žiakov v školách. „Nie je to reflexia len na stravovanie v základných školách či v materských školách. Vytvára to priestor aj na zamestnanosť, napríklad komunitné jedálne, ktoré by mohli pokrývať potreby obcí a miest vo vzťahu k ďalším sociálnym službám. V tejto chvíli je veľmi dôležité, aby sme začali komunikovať aj s ministerstvom práce,“ dodala Bučková.

Škole v Bystranoch tiež chýba telocvičňa a žiaci sa z kapacitných dôvodov učia v dvojzmennej prevádzke. „Celkovo máme približne 700 detí, ale sme obec a škola známa tým, že máme ekonomických migrantov v zahraničí, takže asi 200 detí je v zahraničí. Viac ako 400 detí máme fyzicky prítomných,“ vysvetlila riaditeľka školy.

„Mojou prioritou je predškolské vzdelávanie, dobudovanie kapacít, ktoré nám chýbajú a vylepšenie už existujúcich materských škôl. Projekty sú pripravené a uvidíme, aké bude pokračovanie. Či bude prvá výstavba práve v Bystranoch, uvidíme, pani riaditeľka je nesmierne šikovná, pracovitá, a taký má aj svoj kolektív,“ povedala Šofranko na margo rozšírenia kapacity školy v Bystranoch.

Získať dôveru ľudí a vysporiadať pozemky bolo zo všetkého najťažšie / Te likerel manušengero pativ the te čačiňakarel o phuva sas savorestar jekhhphareder

František Turták pracoval v obci Rankovce ako terénny sociálny pracovník takmer desať rokov. Okolo roku 2012 začal pomáhať pri výstavbe prvých rodinných domčekov, ktorú v tom čase zastrešovala košická organizácia ETP Slovensko. Jeho úlohou bolo motivovať klientov, aby si sporili na vlastné a hlavne legálne bývanie, čo doteraz nebolo možné. Pomáhal im s oddlžovaním od exekúcií, aby neskôr mohli získať pôžičku na materiál a stavať.

Kto sa mohol zapojiť do svoj-pomocnej výstavby?

Fungovalo to tak, že priestor dostal každý. Každý si mohol začať sporiť, založiť si svoju vlastnú knižku. Minimálne sporenie bolo päťdesiat eur mesačne. Ak by si niekto peniaze vybral alebo ich nevložil, z programu by vypadol. Spočiatku sa prihlásilo päťdesiat až sedemdesiat ľudí. Za pol roka sa to vyseletovalo a ostalo stabilných pätnásť-dvadsať sporiteľov. Vedeli sme, že s nimi môžeme spolupracovať.

Aká bola reakcia ľudí, keď ste im prvýkrát predstavili program sporenia?

Klienti sa ma pýtali, či som hlúpy, či verím Nerómom. Hovorili, že so mnou vybabrú. Prirovnali to k predajcom satelitnej techniky, ktorí chodili po domoch a ľuďom núkali televíziu, za ktorú nemusia platiť. A potom im chodili šeky. Povedal som im, vyskúšajte sa do sporenia zapojiť, ak to nebude seriózne, vaše peniaze vám zostanú na vkladnej knižke. Vyskúšali a presvedčili sa, že sa to dá.

Ako ste ich motivovali k tomu, aby vydržali šetriť?

Motivácia vyzerala tak, že som bol každý deň v teréne a rozprával som sa s nimi. Všetko som im vysvetľoval. Robili sme všelijaké plány, návrhy. To bola naša každodenná práca. Taktiež sme ich sprevádzali oddlžovaním. Museli sme

komunikovať s exekútormi, pripraviť splátkové kalendáre, keď mal niekto dlhy, aby mal každý všetko vyplatené a mohol dostať pôžičku. Výsledkom snaženia bola legálna stavba s vlastným pozemkom a súpisným číslom.

Mala obec pozemky na predaj?

Vlastné pozemky nemala, ale odkúpila ich od súkromných vlastníkov. Vyparcelovali sa, a potom sa predávali klientom. Bol to náročný proces, najťažšie bolo vysporiadať pozemky. Mali sme niekoľkokrát stretnutia, ktoré boli veľmi živé. Nakoniec sa to podarilo a súkromní vlastníci pozemky odpredali.

Naozaj ich chceli odpredávať aj keď vedeli, o čo ide?

Niektorí chceli, niektorí nechceli. Tí, ktorí chceli, odpredali.

Ako ste postupovali pri svoj-pomocnej výstavbe domov?

V obci Rankovce sa vystavali domy v troch fázach. V prvej fáze to boli štyri domčeky, v druhej fáze desať domčekov a v tretej fáze štrnásť. Dokopy máme postavených dvadsaťosem legálnych domov, ktoré vlastní najmä mladé rodiny.

Kde predtým bývali títo ľudia?

Bývali s rodičmi – niektorí mal dve izby a niektorí iba jednu izbu v dome. V prvej fáze dokonca niektorí ľudia žili v maringotke. To bola ale výnimka. Z večera do rána nám priviedli z inej dediny jednu mladú rodinu, ktorá v podstate nemala kam ísť. Priviezli jej maringotku a niekde tam na vyšnom konci rodina bývala. Začali sme s nimi spolupracovať a zapojili sme ich do programu svojpomocnej výstavby.

V celom procese ste vystupovali ako terénny sociálny pracovník. Kto ešte na programe participoval?

Boli sme jeden tím – sociálni pracovníci, stavebný učiteľ, stavebný

koordinátor a ostatní, ktorí na tom spolupracovali. Ja som bol taká spojka, každému nápomocný. Najmä klientom, aby neklesala ich motivácia. Museli byť motivovaní, pretože spočiatku nikto neveril, že príde niekto zvonku a môže pomôcť.

Ľudia neverili tomu, že môžu mať svoje vlastné bývanie, vlastný pozemok a legálne bývať. Keď sa ukázalo na prvých štyroch domoch, že sa to dá, tí ďalší si uvedomili, že do budúcnosti je to šanca aj pre nich. Hneď to využili aj ďalší a vznikla druhá fáza. Následne potom tretia.

Prečo neverili, že raz môžu legálne bývať?

Spočiatku to bolo tak, že v rokoch 2012 až 2013 prišlo občianske združenie ETP Slovensko s vlastným sporiacim programom IDA. Ponúkli klientom, že keď si budú sporiť na svojej knižke minimálne päťdesiat eur mesačne po dobu šiestich mesiacov, tak za pol roka dostanú stopercentný bonus. Nikto tomu neveril. Niektorí ľudia sa ale našli, vydržali a dostali bonus presne toľko, koľko mali na svojej vlastnej knižke. Keď sa to dozvedeli ostatní, hneď si začali sporiť aj ďalší. Potom prišiel návrh, že keď vydržia sporiť rok, dostanú pôžičku a môžu si stavať svoj vlastný dom. No a tak to aj bolo, dostali pôžičku, ale vo forme stavebného materiálu.

Mali sporitelia zapojení do programu zamestnanie?

Ľudia, s ktorými sme začali, vôbec nepracovali. V tom čase v celej osade pracovali asi štyria ľudia, medzi ktorými som bol aj ja. Akonáhle sme začali s výstavbou, začali inak rozmyšľať. Chceli inak žiť. Tak sme im začali hľadať všelijaké zamestnania. V tom čase sa otvorili viaceré fabriky v Košiciach. Začali sme vypisovať životopisy a vybavovať pre nich prácu. U mňa v kancelárii sme nacvičovali, ako sa správať na pracovnom pohovore. Rozprávali sme

sa so zamestnávateľmi, aby ich zamestnali. Povedal by som, že sme za nich ručili. Momentálne máme v obci vysokú zamestnanosť. Zlepšilo sa to aj po zdravotnej stránke, máme vyššiu zaočkovanosť. Deti nám nechodili pravidelne do školy, momentálne až 90 percent detí chodí do školy pravidelne.

Čo bolo hlavným dôvodom tejto zmeny?

Základom je podať pomocnú ruku. Ak Róm vycíti, že ten človek je férový, tak potom sa dajú spraviť veľké veci.

Ako je to u vás s vodou?

V Rankovciach vodovod nie je, obec má schválenú len kanalizáciu a podaný projekt na vybudovanie obecného vodovodu.

Odkiaľ teraz ľudia berú vodu?

Mali sme len jednu studňu. Keď sme začali s výstavbou, urobili sme aj vrt na vodu. Našli sme ju. Viac ako dvadsať rodín si potom dalo vŕtať vlastné studne.

Ako sa s novým bývaním zmenil život Rómov?

Bývanie a voda v domoch zmenili ľuďom život. V domoch majú záchody, kúpeľne. Umývať sa môžu, kedy chcú. Rovnako majú aj automatické práčky. Predtým nosili vodu vo vedrách, teraz stačí otočiť vodovodný kohútik.

Ako zmeny v kvalite života miestnych Rómov vnímajú Nerómovia?

Ako ktorí. Vždy sa nájdu takí, ktorí Rómom nedoprajú. Ale väčšina je v pohode a sú radi, že Rankovce sa zmenili k lepšiemu.

* * *

František Turták kerelas Rankovcate sar tereno socijalno butardo maj deš berša. Khatar

beršeste 2012 zachudňa te šegitinel paš ačhaviben vaš anglune famelijakere kherora, so les andre oda vacht likerelas kašakeri organizacija ETP Slovakija. Leskeri uloba terdolas pre oda, aj te motivinel le klienten, aj peske šporinen pre peskero the legalno zabešiben, so dži akanakes pes na delas. Šegitinelas lenge paš bijokečeñakere ekzekuciji, aj palis šaj resen požička pedal materijalos the thoviben.

Ko pes šaj zaphandelas andro peskereskero ačhaviben?

Oda džalas avka, hoj la možnosť resňa sako. Sako peske šaj šporinelas, te zathovelas peskeri knižka. Jekhcikneder šporišagos sas penda euri vaš o čhon. Kana bi peske o love kidňa avri vaj len na thoda, andal programas bi perelas avri. Anglunes pes prihlasinde penda dži eftavardeš manuša. Pal jepaš čhon pes oda cikňisalila the ačhile dešupandž-biš manuša, so likerde te šporinel. Džanas, hoj lenca šaj jekhetanes keras.

Sar pen presikhavenas o manuša, kana lenge anglunes sthodaň šporibnaskero programas?

O klienti mandar phučkernas, či som dilino, hoj pařav le gadženge. Vakerenas, hoj man diliñarena. Zathovkerenas oda le olenca, so bikenkeren satelitno technika the

* * *

E požička vaš eňa ezera euri andal Slovakijakeri sporiteľna zathoda la famelijake la Kvetoslava Flitárova baro dživipnaskero visariben. Le romeba peske Rankovcate kerde čačuno kher. Anglal oleste berša dživenas andre unimobunka. Joj kerel pro aktivačna buta, o rom pedal kurko kerel Perješiste.

Kaj bešenangloda?

Varekana man na sas kaj te bešel. Sas man ča e unimobunka, but berša odoj dživas. Na sas amenge odoj mištes the predžidžilom but nalačhes. Kana gelom raťi te sovel, butvar uštavas. Šunavas man but phares. Sas man nalače gondolipena, nič man na bavinelas. Dikhas, sar dživen aver manuša the sajekh kamas feder te bešel. Sako tosara man modlinas aj mange o Del te šegitinell.

Soske?

E unimobunka sas igen cikňi. Kana avle o vnuki, ta amen savore andre late na resa-

Gesta z unimobunky do vlastného domu / O drom andal unimobunka andro peskero kher

Pôžička deväťtisíc eur od Slovenskej sporiteľne zabezpečila rodine Kvetoslavy Flitárovej zmenu života. S manželom si v Rankovciach postavili legálny dom. Predtým roky žili v unimobunke. Ona pracuje na aktivačných prácach, manžel cez týždeň pracuje v Prešove.

Kde ste bývali predtým?

Niekedy som nemala kde bývať. Mala som iba unimobunku, veľa rokov som tam bývala. Nebolo nám tam dobre a prežila som tam veľa zlého. Keď som večer išla spať, stále som sa budila. Cítila som v sebe veľkú tiaž. Mala som veľmi zlé myšlienky, nič ma nebavilo. Videla som, ako žijú ostatní a stále som túžila po lepšom bývaní. Každé ráno som sa modlila, aby mi Boh pomohol.

Prečo?

Unimobunka bola veľmi malá. Keď prišli vnúčatá, tak sme sa vôbec do nej nezmestili. Bola tam zima, nemali sme posteľ. Vždy som prosila Boha, aby mi dal šancu. Chcela som zmenu v živote. Život ma totižto nebavil. Do-

konca som sa chcela rozviesť s manželom. Nakoniec prišli dobrí ľudia, ktorí mi povedali, že je taký projekt na výstavbu domov. Ja som do toho hneď chcela ísť a zmeniť svoj život. Verím tomu, že to Boh mi pomohol. Začala som si sporiť po dobu jedného roka.

Po dokončení domu sa môj život veľmi zmenil. Začal ma baviť život, odkedy mám nové bývanie. Už mám aj kde spať. Baví ma upratovanie v mojom vlastnom dome.

Bolo to náročné?

Spočiatku to bolo veľmi náročné. Nemala som veľa peňazí. Robila som len aktivačné práce. Manžel začal pracovať. Odkladala som si peniaze na vkladnú knižku. Vedela som, že chcem nový dom. Každý si mal odkladať po päťdesiat eur mesačne. Ja som si odkladala na dve knižky. Dostala som pôžičku. Jediná banka, ktorá nám chcela pomôcť, bola Slovenská sporiteľňa. Nie každá banka vám dá pôžičku, keď nepracujete.

Verili ste tomu, že raz sa to zmení?

Verila som všetkým ľuďom z projektu, ktorí mi prišli povedať, že budem mať nový dom. Veľakrát mi ale Rómovia povedali, aby som tomu neverila. Sociálny pracovník Fero Turták ma v takejto chvíli vždy povzbudil.

Zvládnete splácať pôžičku?

Pôžičku zvládam splácať. Chcem platiť. Mňa veľmi teší, že mám dom. Pamätám si na to trápenie v unimobunke a už by som to nechcela zažiť.

Máte doma vodu?

Nikdy som nemala doma vodu, ani teraz nemám vodu, zatiaľ. Nosím si ju zo studne. Trápim sa, je to náročné. Mám kúpeľňu a toaletu a verím, že budem mať raz aj vodu privedenú do domu. Verím, že sa toho dožijem.

Kto staval váš dom?

Stavali sme si ho sami, najmä môj manžel. Chodili nám pomáhať aj ľudia z projektu a rodina. Všetko, čo mám v dome, tomu sa teším. Som rada, že konečne mám svoj vlastný dom.

phirkeren pal khera the le manu-šenge davkeren e televizija vaš savi na musaj te poťinel. The palis lenge avenas o ťeki. Phendom lenge, probinen tumen te zaphandel andro ťporiťagos, the kana oda na ela paťando, tumare love tumenge ačhona pre kňiťka. Probinde the dikhle, hoj pes oda del.

Sar len motivinenas ke oles-te, aj likerem te ťporinel?

E motivacija dičholas avka, hoj somas sako dĭves andro terenos the vakeras lenca. Savoro lenge avriachalaruvas. Keras vajsave plana the thovibena. Oda sas amari sakodiveseskeri buťi. The phiras lenca te rozginel kečena. Musaj te vakerel le ekzekutorencia, te zachudel splatkova kalendara, kana sas varekas kečena, aj sako savoro te poťinel the ťaj resel e poťička. O rezultatos sas nevo legalno ačhaviben le peskere phuvaha the numeroha.

Sas le gaves o phuva pedal bi-keiĭben?

Peskere phuva na sas, aľe cin-kerďa len le aver gadťendar. Jepa-ťarde pes the palis pen bikenkera-nas le klijentenge. Oda sas but pharo procesis, jekhpħareder sas phuva te uchanel. Sas amen daske-ci zgelĭpena, save sas but vičinde. Pre agor savoro lačhes dopelĭa the o gadťe peskere phuva bikende.

Čačes, hoj phuva kamenas te bikenel, bĭjo oda, hoj dťanenas pal soste dťal?

Vareko kamelas, vareko na kamelas. Ola, so kamenas, bikende.

Savo postupos kidňan avri pať korkoreskero khereskero ačhaviben?

Rankovcate sas sthode trin khera vaš trin vachtoskere kotora. Andro angluno kotor sas sthode trin kherora, andro aver kotor deť kherora the andro trito kotor deťuťtar. Jekhetanes amen hin sthode biťu-ochto legalna khera, andre save be-ťen anglunes terne fameliĭi.

Kaj angloda beťenas ala ma-nuťa?

Beťenas le dadeha the daha jekhetanes – varekas sas duĭ kherora the varekas ča jekħ kheroro andro kher. Andro angluno vach-

toskero kotor varesave manuťa dťivenas andre maringotka. Aľe oda sas ča viňimka. Raťatar dťi tosara amenge ande andal jekħ gavestar jekħ terňi fameliĭa, so la na sas kaj te dťal. Ande lake e maringotka the verekhaj odoĭ pro opruno gaveskero agor e fameliĭa beťelas. Zachudňam laha jekhetanes te kerel the zaphandľam la andro programos vaš korkoreskero khereskero ačhaviben.

Prekal ada predťanľipen pen tume presikhavenas sar tereno socijalno buťardo. Ko mek pať programos ťegitinelas?

Amen samas jekħ partĭja – socijalna buťarde, ačhavibnaskero si-kħado, ačhavibnaskero ťeralo the aver, so amenge ťegitinenas. Me somas aĭso sar priphandľo, do-jekheske ťegitindo. Anglunes le klijentenge, aj pes na cikňisafol e motivimen, vašoda hoj angluneste ťiiko na paťalas, hoj avela vareko avral the kamela te ťegitinel.

O manuťa na paťanas oleste, hoj ťaj len hin peskro zabeťiben, peskeri phuv the čačikanes te be-ťel. Kana pes presikhada pre anglu-ne ťtar khera, hoj pes oda del, ola aver penge pregondolinde, hoj the pedal lende ťaj avel aver ťajĭpen. Zachudľe pen the zathoda pes aver kotor. Palis avľa trito kotor.

Soske na paťanas, hoj jekħvar ťaj beťen čačikanes?

Elťines oda sas avka, hoj berťende 2012 dťi 2013 avľa thanutno sphanďľipen ETP Slovakiĭa le peskere ťporinkerdo programoha IDA. Presikħade le klijentenge, hoj kana penge ťporinena pre peskeri kňiťka jekħ-cikneder penda euri čhoneste vaš ťov čhona, pal jepať berťeste chude-na ťelpercentengero bonusos. Ťiko oleske na paťalas. Veresave manuťa pes arakhľe, likerde the chudne aĭso bonusos, keci len sas pre kňiťka. Kana pen oda dodťande aver, zachud-ne peske te ťporinel the jon. Palis avľa thoviben, hoj kana likerena te ťporinel jekħ berť, chudena poťička the ťaj peske ačhaven peskero kher. The avka sas, chudne poťička, aľe prekal ačhavibnaskero materĭjalos.

Sas le manuťen, so ťporine-nas the peskeri buťi?

O manuťa, so zachudne te ťporinel, na sas buťi. Akor andre calo vatra

kerenas ča ťtar manuťa, maťkar save somas the me. Kanastar zachudňam te ačhavel, savore zachudne te gondolinel avresar. Kamenas avresar te dťivel. Vaťoda zachudňam lenge te rodel vajsave buťa. Akor pen phundrade fabriki Kaťate. Zachudňam te irinel o ťivotopisa the rodkerel pedal lende vajsave buťa. Ke mande andre kancelariĭa nacvičĭnahas, so te vakerel pať buťarutno vakeriben. Vakeras le buťardonenca, aj len len andre buťi. Avka bi phendomas, hoj amen pen vaš lende zathodaľ. Akanakes amen hin andro gav but manuťen so keren. Federisaliľa pes the sasťariben andre vatra, hin amen učeder urovňĭa vaš očkiťagos. O čhave amenge na phirenas rĭadnones andre ťkola, akanakes imar o ťkolakere čhave prekal 90 per-centi phirkeren andre ťkola.

Savi sas angľuňi pričĭna vaš ada visariben?

Anglunes kampil te podel ťegitindo vast. Kana o Rom ťunela, hoj ada manuť hino paťivalo, palis pen den te kerel bare veci.

Sar oda ke tumende le paňaha?

Rankovcate nane vodovodos, le gav hin zachudňi ča kanalizaciĭa the diňa projektos pedal vodovoskero gaveskero ačhaviben.

Kħatar o manuťa akanakes len o paňi?

Sas amen ča jekħ chaňĭg. Kana zachudňam te ačhavel, kerďam the paňeskero vrtos. Arakhľam les. Buter sar biť fameliĭi penge dine te chevľarel peskere chaňĭga.

Sar pes le nevo zabeťibnaha visarďa Romengero dťĭvĭpen?

Zabeťiben the paňi andro khera visarďa le manuťengero dťĭvĭpen. Andro khera len hin budara, kupelki. ťaj pen moren, kana kamen. Hin len the automatikane prački. Angľoda penge hordinenas paňi andro vedri, akanakes stačinel te čalavel kohutkos.

Sar o gadťe ťunen the zadi-khen pro Romengere visaribena?

Sar save. Dojekħvar pen arakhena aĭse, so le Romenge na domukhena. Aľe buter lendar hine rado, hoj Rankovcate pes visarďa the federisaliľa dťĭvĭpen.

Text a foto: Tomáš Sivák

Františka Ondrašíková: Legálne vlastníctvo pôdy a výstavba domov dali rómskym rodinám súkromie a autonómnosť

Františka Ondrašíková pôsobí v Združení pre lepší život a je metodičkou v projekte DOM.ov, ktorý realizuje svojpomocnú výstavbu domov ukončenú kolaudáciou, a teda legálnym bývaním rómskych rodín. V obci Rankovce sa úspešne zrealizovala tretia etapa výstavby ťtrnástich rodinných domov. Ich majitelia dostali súpisné čĭsla. Domy si stavali Rómovia sami, získali ale pôťičku z banky, ktorú splácajú.

Verili miestni Rómovia tomu, že môžu mať vlastné, legálne domy?

Neverili tomu ani Rómovia, ani Nerómovia. Dľhodobo tu je predstava, že Rómom vlastné bývanie nepatrĭ a že domy a pozemky patria starousadľíkom a vidiečanom. Práve v tomto vidĭm najväčťi dopad projektu, že Rómovia získajú nielen bývanie, ale aj vlastníctvo. Na Slovensku asi polovica Rómov ťĭje v osadách a zväčťa na nevysporiadanych pozemkoch. Aj keď niekedy majú možno kúsok zeme, tak len v prenájme. Alebo majú pozemok, ktorý je vysporiadaný, ale je tam nelegálny dom. My robĭme unikátnu vec tým, že učĭme Slovensko, že takto je normálne. Rómovia majú mať prĭstup k pôde a legálnemu vlastníctvu vo vzťahu k bývaniu.

Ako preťĭvali Rómovia nadobudnuté vlastníctvo?

Zdvĭhlo sa im sebavedomie a cíťia sa autonómni. Fasády eťte nie sú dokončene, ale chcú mať svoje súkromie a budujú si ploty. Ten pocit súkromia im chýbal. Nemali ho roky rokúce. A teraz ho chcú konečne mať.

V spoločnosti prevľada názor, že majorita si musí zobrať na bývanie hypotéku a Rómovia majú všetko zadarmo.

Neviem, kde majú Rómovia všetko zadarmo, ale v našom projekte určĭte nemajú všetko zadarmo. Taktieť si berú pôťičku na stavebný materiál, ktorú potom musia splácať. Dostávajú od nás iba asistenciu k bývaniu, pomoc s vybavovaním papierov a advokáciu v tom, aby Nerómovia obciam odpredali pozemky a aby si ich potom mohli Rómovia odkúpiť. Kontrolujeme, aby dom bol postavený legálne. Toto neplatĭ ťtát, neplatĭ to spoločnosť. Získavame sponzorské prĭspevky a dary.

Ako zapájate do projektu obce?

Pracujeme na regionálnej báze v Koťiciach, Preťove a v Bardejove. Tam oslovujeme obce, aby o nás vedeli. Ale ak sa niekto nájde aj v inom regĭone, kto má enormný záujem o program svojpomocnej výstavby, tak nás pozve a my mu všetko vysvetľĭme. Sme ochotní íť do spolupráce aj v nových regĭónoch.

Majú obce záujem zapájať sa do svojpomocnej výstavby domov?

Eťte stále je v tejto oblasti veľa starostov pasĭvnych napriek tomu, že majú veľké problémy s rómskymi komunitami. Aj keď sa problém nabaľuje a zväčťuje, eťte stále sa boĭa íť do rieťenia, lebo to je politicky veľmi nepopulárna a nelákavá téma. Stále ale máme dosť starostov, ktorí do toho idú. Nie je to ľahké, vysporiadať pozemky a pripraviť ich na odpredaj.

Čo konkrétne je náplňou vašej práce metodičky programu DOM.ov?

Nadobudľa som skúsenosti pri pilotných projektoch, ktoré boli realizované v Rankovciach od roku 2013, a teraz je mojou úlohou odovzdávať skúsenosti, ako to robiť. Chodĭme na zastupiteľstvá a komunikujeme so starostami a poslancami.

Robĭte aj ťkolenia.

V rámci projektu DOM.ov robĭme finančné vzdelávanie pre klientov. Vzdelávame aj sociálnych pracovníkov, napríklad ako pracovať s klientom, ktorý je v programe bývania – ako ho pripravovať na výstavbu alebo ako ho oddľĭť, ak má exekúcie.

Zďorazňujeme, aby terénny sociálny pracovník viedol klienta k svojpomoci. Veľmi nebezpečný je paternalistický prĭstup, kedy sociálny pracovník, alebo aj inĭ ľudia v projektoch, robĭa prácu za klienta. Toto je neuťitočné a neefektĭvne. Lepťie je naučĭť rybára, ako sa lovia ryby a nie za neho chyťať ryby v rybníku.

Ako prebieha vaše vzdelávanie?

Poučľvame rôzne formy záťitkového vzdelávania. Vysvetľujeme základné princĭpy, prĭstupy v sociálnej práci. Ako pracovať s klientom, ako mu vysvetľovať, že si má plánovať svoj ťivot, že si má robiť krátkodobé a dlhodobé ciele, zadávať si úlohy, a potom ich kontroľovať a vyhodnocovať.

Svojpomocná výstavba domov je projekt. Aká je jeho udržateľnosť?

Celý jeden cyklus trvá päťnásť rokov. Prvá fáza začĭna sporením a pozemkami, pokračuje sa výstavbou domov, kolaudáciou a splácaním pôťičky. Naozaj je potrebné rozmýťľať nad tým, aby to bolo udržateľné. My robĭme všetko preto, aby sme udržali našu organizáciu pri ťivote. Snaťíme sa ťkáľovať to tým spôsobom, aby čať zodpovednosti prebral na seba ťtát.

Text a foto: Tomáš Sivák

has. Sas odoĭ ťil, na sas amen vaďa. Dojekħvar mangas le Devles, aj mange del o ťajĭpen. Kamas visariben andre peskero dťĭvĭpen. O dťĭvĭpen man imar na bavinelas. Kamas man te rozďťal le rome-ha. Palis avľe ľačhe manuťa, so mange phende, hoj hino aĭso projektos, kana pen kerena o khera. Me andro oda but kamas te dťal the te visarel peskero dťĭvĭpen. Paťav oleste, hoj o Del mange ťegitinda. Zachudňom mange te ťporinel pedal jekħ berť. Kana o kher terďolas, miro dťĭvĭpen pes ĭgen aver-saliľa. Zachudňa man te bavinel o dťĭvĭpen, odkanastar man hin nevo zabeťiben. Imar man hin kaj te sovel. Bavinel man pratiťagos andro peskero kher.

Sas oda but pharo?

Anglunes oda sas but phares. Na sas man but love. Keras ča aktivačna buťa. O rom zachudňa te kerel. Odthovas mange love pre kňiťka. Me dťzanavas, hoj kamav nevo kher. Sako peske musaj te odthovel penda euri vaš o čhon. Me mange odthovas pro duĭ kňiťki. Resľom e poťička. Jekħ korkori banka, so amenge ťegitinda, sas e Slovakiĭakeri sporiteľňa. Na dojekħ banka tumenge dela e poťička, kana na buťaren.

Paťanas oleste, hoj pes oda jekħvar avresaľola?

Me paťas savore manuťenge projektostar, so mange avľe te phenel, hoj man ela nevo kher. Butvar mange aľe o Roma vakerenas, aj lenge na paťav. O socijalno buťardo Fero Turtak mange akor do-jekħvar delas zor.

Likerem te poťinkerel e poťička?

E poťička likerav te poťinkerel. Kamav te poťinkerel. Me but pherasarav, hoj man hin o kher. Like-rav pre godĭ, kana beťas andre unimobunka the imar jekħvar ada na kamav te predťĭvel.

Hin tumen khere the paňi?

Ťikana man na sas khere o paňi, aňi akanakes man nane paňi. Mek na. Anav la andal e chaňĭg. Tra-pinav man, oda phares. Hin man kupelka the budaris the paťav, hoj man jekħvar ela paňi the andro kher. Paťav, hoj pes olestar dodťĭvava.

Ko ačhavelas tumaro kher?

Thovahas les amen korkore, anglunes miro rom. Phirenas amenge te ťegitinel the manuťa projektostar the fameliĭa. Savoreste, so amen hin khere, but radisaľuvav. Som rado, hoj man imar hin peskero kher.

*Text: Tomáš Sivák.
Preklad: Stanislav Čĭna*

Študuje rómsky jazyk a literatúru.

Natália Ferencová je pravnučka známej spisovateľky

Natália Ferencová chce vzdelanie v študijnom odbore Rómsky jazyk, literatúra a reálie v kombinácii s pedagogikou využiť pri tvorbe metodických materiálov pre školy. Možno sa bude venovať prekladom alebo rómsky jazyk vyučovať. V rozhovore sa s nami podelila o svoje zážitky zo štúdia a zaspomínali sme si na spisovateľku Elenú Lackovú, ktorá je jej prababička. Ako mladá, ambiciózna študentka odovzdala odkaz čitateľom Romano nevo ľil.

Natália, od minulého školského roka ste študentkou denného štúdia kombinácie Rómsky jazyk, literatúra a reálie – pedagogika. Čo vás motivovalo k štúdiu na Prešovskej univerzite v Prešove?

Štúdium na vysokej škole je v súčasnosti nevyhnutnosťou, aby sa jedinec mohol uplatniť na trhu práce. No a ja som človek, ktorý sa rád vzdeláva, rada získavam nové vedomosti. Čo sa týka študijnej kombinácie, prišla mi veľmi vhod z dôvodu, že pochádzam z rómskej rodiny a chcela som rómsky jazyk a literatúru spoznávať už z odborného hľadiska.

Ako by ste opísali tento študijný odbor potenciálnym študentom?

Je veľmi pestrý a zaujímavý. Dozvedela som sa mnoho informácií, ktoré som doteraz o našom jazyku a literatúre nevedela. Oceňujem prístup pedagógov k vyučovaným predmetom. Sú to empatickí ľudia, ktorí majú prehľad a študentov do toho prehľadu zasväcujú cez prednášky, či semináre. Osobne sa cítim na Prešovskej univerzite veľmi dobre. Všetkým, ktorí sa rozhodujú o ďalšom štúdiu odporúčam rómsky jazyk a literatúru v kombinácii z dôvodu, že podľa

◆ Prababke Elene Lackovej (na portréte) ako deti nosil perá, ceruzky a zošity, spomína Natália Ferencová.

◆ Natália Ferencová

môjho názoru ide o študijnú kombináciu, o ktorú bude o pár rokov na trhu práce záujem.

Máte za sebou prvý rok štúdia. Ako sa vám darilo?

Môžem povedať, že sa mi darilo veľmi dobre. Študijné výsledky sú preto dobré, lebo ja sama som študovať chcela a k štúdiu mám zodpovedný prístup. Veľa závisí od prístupu študenta k štúdiu, či sa

príšiel reálne vzdelávať alebo si to len v škole odsedieť.

Vysoká škola je prípravou na život dospelých a je diametrálny rozdiel medzi vysokou ško-

lou, kde študenti preberajú zodpovednosť sami za seba a strednou školou, kde za nimi ešte stoja rodičia a pedagógovia. Čo by ste odporúčali študentom prvých ročníkov?

Základný rozdiel medzi strednou a vysokou školou je práve v samostatnosti a zodpovednosti za seba, za úspech, ale aj prípadný neúspech. Tu si študent skladá program výučby tak, aby ho zvládol. Je na študentovi, či sa posunie ďalej alebo ostane, povedzme symbolicky, stáť na rovnakom mieste. Odporúčam im, aby k štúdiu pristupovali zodpovedne a poctivo. Je potrebné si uvedomiť, že vysoká škola je o samoštúdiu, to znamená o samostatnom vyhľadávaní študijného materiálu a čítaní odbornej literatúry.

Spomínali ste, že pochádzate z rómskej rodiny.

Narodila som sa v rómskej rodine, no vyrastala som v majoritnej spoločnosti. Môj život teda stále prebieha v dvoch paralelných svetoch, a tým je svet Rómov aj Nerómov. Môj otec pochádza z Bardejova, mamka z Prešova z rodiny Lackových – je vnučkou spisovateľky Eleny Lackovej a ja som jej pravnučkou.

Elena Lacková bola spisovateľka rómskeho pôvodu, ktorej tvorba je známa v kruhu spisovateľskej spoločnosti aj bežných milovníkov literatúry. Ako ste ju poznali?

Spoznala som ju v čase, keď už bola staršou paniou. Nepoznala som ju, keď aktívne tvorila a pôsobila na celom Slovensku. My, deti a pravnučatá, sme ju chodievali navštevovať do jej bytu na Októbrovej ulici v Prešove. Chodievali sme za ňou každý deň. Nosievali sme jej obed, upratovali a robili všetko, čo bolo potrebné. Často

Sikhlol e romaňi čhib the literatura. Natália Ferencová hiňi e pravnučka e prindžardä lekhavňatar

Natália Ferencová kamel oda, so sikhblo-la andro študijno odboris E romaňi čhib, e literatura u realiji andre kombinacijaba le pedagogikaba, the thovel andre buťi kaj kere-la o metodicka materijala vaš o školi. Šaj ter kerel o prethovibena vaj te sikhavel e romaňi čhib. Vakerdam laba pal oda, sar oda bin andre škola the leperabas pre lekhavňi Elena Lacková, savi hiňi lakri prababička. E terňi, ambiciojno študentka vakerel kijo manuša, so genen Romano nevo ľil.

Natália, imar jekh školakro berš san e študentka pro diveskro študijum pre kombinacija e romaňi čhib, literatura u realiji – pedagogika. Savi sas tumari motivacija te sikhľol pre Prešovsko univerzita andro Prešov?

Te sikhľol pre uči škola hin akana o musajipen vaš o manuš šaj kana kamel te arakhel o buťakro than. No u me som e manušni, savi kamel te sikhľol, kamav te sikhľol o neve džaňibena. Miri študijno kombinacija hiňi but lachi vašoda, hoj som andal e romaňi famelija u kamavas e romaňi čhib the e literatura te prindžarel imar the džaňibnaskra seratar.

So phenenas pal oda študijno odboris le potencijonalno študentenge?

Hino but buchlo u interesantno. Dodžanlom man but informaciji, save dži akana pal e

amari čhib the literatura nadžanavas. Pativ dav le sikhavnenge u sar sikhaven o predmeti. On hine o empaticka manuša, save džanen but u le študenten andro oda džaňiben cirđen prekal o lekciji vaj seminaru. Me man but mište šunav pre Prešovsko univerzita. Savorenge, save kamen te džal vareso te sikhľol šaj phenav, hoj te džan pre romaňi čhib u literatura andre kombinacija vašoda, hoj me oda dikhav sar e študijno kombinacija, savi pal o nabut berša but kampela andro buťariben.

Agorindan o jekhto berš pro študijum. Sar oda tumenge džalas?

Šaj phenav, hoj oda mange džalas but mištes. O študijna doresipena hin lache vašoda, hoj me korkori kamavas te sikhľol u o študijum lav važnones. But pes kerel olestar, sar o študentos dikhel peskro študijum, te avlas realno te sikhľol vaj ča te bešel andre škola.

E uči škola hino o prikeriben pro dživipen bare manušengro u hino but baro averipen maškar e uči škola, kaj o študenta musaj te keren paš peste u e maškarutni škola, kaj mekh pal lende hine o dada–daja the o sikhavne. So šaj phenen hoj te keren o študenta andro jekhto berš?

O fundamentalno averipen maškar e maškarutni the uči škola hin čačes o kor-

koripen u keriben vaš peske, vaš peskro doresipen, no the kana pes vareso mosarel. Adaj peske o študentos kerel o študijno programos avka, hoj oda te resel. Pro študentos oda hin, te pes dochudela dureder vaj ačhe-la ča avka te terdol pro jekh than. Kamavas lenge te phenel, hoj o študijum te keren serijoznes, paťivales. Kampel te džanel, hoj e uči škola mangel, kaj pen korkore te sikhľon, korkore te roden o študijno materijalos u te genen e džaňibnaskri literatura.

Phendän, hoj san andal e romaňi famelija.

Uľilom andre romaňi famelija, no bariľom maškar e majorita. Miro dživipen hino sakovar andro duj paralelna lumi, e romaňi the naromaňi luma. Miro dad hino Bardejovostar, e daj Prešovostar – hiňi e vnučka la lekhavňakri Elenakri Lackovakri u me som lakri pravnučka.

Elena Lacková sas e lekhavňi, romaňi, lakri buťi hiňi prindžardä maškar o lekhavne the ola, so rado genen e literatura. Sar la prindžardän?

Prindžaravas la imar kana sas e phureder raňi. Naprindžaravas la, kana mekh aktivno pisinelas u phirelas pal o savoro Slovaťiko. Amen, o čhavore the o pravnučki ke late phirahas, an-

dro lakro kher pre Októbrovu ulicu Prešovoste. Phirahas pal late sako dives. Anahas lake o dilos, žužarahas, u kerahas savoro, so kampelas. Buterval lake rodahas neve penkala, o tužki, o ľila. Oj sakovar but pisinelas, vaj kere-las o korekturi, lačharelas u mekh thovelas oda, so pisindas imar anglo buter berša.

Sar oda sas, kana sanas jekhetanes?

Le čhavorenge vakerelas o paramisa, andre lende kovles lokhes delas oda, so predžidžilas andro terňipen. Leperav mange, hoj amenge vakerelas pal o dujto lumakro mariben. Ole beršende oj sas e terňi džuvľi, uľile lake o čhavore. Leperelas peske pro pharipena, so sas le manušen, pro pharo dživipen so sas le Romen. Paťav, hoj andro sakoneste, ko predživel o mariben, ačhel vareso ole pharipnendar dži kana hino džido. The olestar, so phenelas miri prababa sas evidentno, hoj o mariben andre late mukhľas peskro, vašoda džal pale ke kadi tema andro lakre knižki. La prababa sas lačho jilo.

Phenen le genavnenge, te pes tumenge vareso pherasutno ačhilas.

Jekhvar mire strično pheňenca gefam te pratinel kije prababa u arakhľam o šifoneris pherdo kamašľi, khosne the gada. Mekh but

sme jej zháňali nové perá, ceruzky, zošity. Ona totiž veľa písala alebo prepisovala, vylepšovala a dopĺňala to, čo napísala pár rokov doza-
du.

Ako vyzerali vaše stretnutia?

Deťom rozprávala rozprávky, do ktorých nenápadne vsúvala svoje zážitky z mladosti. Pamätám si, že nám hovorila o druhej svetovej vojne. V tom čase bola mladou ženou, narodili sa jej deti. Spomínala útrapy, ktorými si ľudia prešli a o ťažkom živote Rómov. Myslím si, že každý, kto prežije vojnu, ostane poznačený týmito útrapami do konca svojho života. A aj z rozprávania mojej prastarej mamy bolo evidentné, že vojna v nej zanechala svoje stopy, keďže sa k tejto téme vracia aj vo svojich knihách. Prababka bola dobrosrdečným človekom.

Podelte sa s čitateľmi o zážitok, ktorý vo vás zanechal úsmevné spomienky.

Raz sme boli so sesternicami prababke upratovať a objavili sme skriňu plnú topánok, kabeliek, šatiek a šiat. Dokonca mnoho z tých vecí bolo ešte zabalených a evidentne to boli nové a nepoužívané doplnky. A ona nám vravela: „Dievčatá, berte si to, lebo móda sa stále opakuje“. A my sme jej na to hovorili: „Nie, nie, prababka, my toto nechceme, lebo je to smiešne“. A ona nám zase na to: „Dzivčata, hutorim vam, ľem sebe toto berce, bo moda še opakuje“. Po pár rokoch som sa vrátila k jej slovám a verte mi, dala by som veľa za to, ak by som si niektoré módne kúsky vzala. Veľmi by som ich v tomto čase chcela. Prababka sa rada parádila, veď je to vidno aj na fotkách. Rada nosila šatičky, kostýmčeky, topánočky na vysokých opätkoch, skrátka sa rada pekne obliekala.

Pamätám si obdobie z môjho detstva, kedy sa do knižníc, škôl, ale aj domácností dostala kniha Rómske rozprávky. Dostala sa k vám jej tvorba? Čítali ste prababkine knihy?

ole bufendar nasas phundrade, sas neve, mekh len ňiko na urađas. U oj amenge phenelas: „Čhajale, len oda tumenge, e moda sakovar avel pale.“ U amen lake pre oda phenahas: „Na, phuri daje, amen oda nakamas, oda hino pro asaben.“ U oj amenge pre oda: „Phenav tumenge, čhajale, ča kiden oda tumenge, e moda maj avela pale.“ Pal o nabut berša mange leperđom pro lakre lava, u paťan mange, but diňomas vaš oda, hoj varesave modna kotora ilomas. But len akana kamavas. E prababa pes rado šukares uravelas, šaj dikhen the pro fotografiji. Rado urelas o gada, kostimi, o uče kamašli, jekhe laveha, kamelas o šukar uraviben.

Leperav mange pre oda, mekh somas cikŋi, kana pes andro knižŋici, školi no the andro khera dochudľas e knižka Romane paramisa. Chudľas pes the ke tumende? Gendal la prababake knižki?

Kotor olestar so pisindas man sas andro vasta, lakre knižki genahas mekh kana samas čhavore. No mekh savoreske naachaľuvahas. Kamav te genel lakre lekha-
vipena akana, kana imar som phureder, vašoda, hoj paťav, hoj pre oda dikhava avrether, sar kana somas ochtoberšengri. Musaj te phenav, hoj oda so amenge e prababa vakerelas kana samas ciknore, oda vakerelas buterval u amen la imar našunahas – kerahas, so kama-
has. Likerav andre godi kotorora lakre vakeribnastar, no sar e cikŋi čhajori oda but našunavas, so hin normalno vaš ajse čhavorende.

O knižki Elenatar Lackovatar hine lekhade andro buter čhiba, minimalno slovatiķa the romanes. Arakhľan tumen khera le romaňa čhibaha?

◆ Natália sa s čitateľmi podelila aj o svoju literárnu tvorbu.

Časť jej tvorby mi prešla rukami, jej knihy sme čítali ešte v detstve. Lenže v tom období sme nie všetkému porozumeli. Mám v pláne venovať sa jej tvorbe teraz, keď som už staršia, pretože som presvedčená, že sa na ňu budem pozerať inak, ako keď som mala osem rokov. Musím sa priznať, že príbehy, ktoré nám rozprávala prababka v detstve, sa často opakovali a my sme ju už nepočúvali – robili sme si, čo sme chceli. Mám v pamäti útržky z jej rozprávania, avšak ako dieťa som tomu nevenovala pozornosť, čo je asi v takom veku prirodzené.

Knižná tvorba Eleny Lackovej je písaná vo viacerých jazykoch, minimálne v slovenčine a rómčine. Stretli ste sa s rómčinou doma?

Rozprávam po slovensky, ale aj po rómsky. Rodičia nás učili obidva jazyky. Keďže sme na Slovensku a všade sa hovorí po slovensky, aj pre nás sa stala slovenčina jazykom, ktorým hovoríme aj v domácom prostredí. Rómsky rozprávam na hodinách rómčiny, učím sa s rómčinou pracovať a používať ju tak prirodzene, ako slovenčinu.

Čítanie textov v rómčine pre mňa nebolo jednoduché. Predsa

len, slovenčinu sme sa učili na základnej, na strednej škole, stretávali sme sa s ňou na každom úrade, učili sme sa hovoriť, písať a čítať spisovne. Rómčina ostala jazykom môjho domova a viac sa nerozvíjala. V rámci svojho štúdia mám príležitosť to zmeniť.

Ako by ste charakterizovali váš posun vo vnímaní rómskeho jazyķa?

Štúdium jazykov nie je jednoduché. Umožňuje mi vnímať rómčinu z hľadiska teórie a gramatickej výstavby a ako som spomínala, je to môj materský jazyk, ktorý konečne rozvíjam aj po odbornej stránke.

Vo vašej ceste za vzdelaním vám držíme palce a prajeme veľa úspechov a naplnených cieľov. V závere vás prosím o odkaz pre mladých čitateľov RNE.

Nikdy sa nevzdávajte a chodte tvrdo za svojím cieľom. Toto je môj druhý pokus o štúdium na vysokej škole. Prvýkrát mi to nevyšlo, lebo som mala zdravotné problémy a nestíhala som chodiť do školy. Teda mojím cieľom je doštudovať a celoživotne sa vzdelávať.

Text: Jana Gáborová Kroková,
foto: Roman Čonka

Vakerav slovatiķa no the romanes. O dad–daj amen sikhade soduj čhiba. Vašoda, hoj sam pre Slovatiķo u sako thaneste pes vakerel slovatiķa, the maškar amende hiŋi e slovatiķo čhib e čhib, savi vakeras the khere. Romanes vakerav pro ori pal e romaŋi čhib, sikhľuvav sar so te kerel le romaňa čhibaha, te vakerel odi čhib avķa normalno sar slovatiķa.

Te genel o lekhavipen romanes nasas mange lokhes. Slovatiķa sikhľuvahas pre zakladno, maškarutŋi škola, hiŋi pro sako urados, sikhľuvahas te vakerel, te pisinel, te genel e literarno čhib. E romaŋi čhib ačhiľas e kheratuŋi čhib u buter pes na buchľarelas. Miro študijum mange del e šanca oda te paruvel.

So šaj te phenen so hin nevo andro tumaro dikhipen pre romaŋi čhib?

Te sikhľol o čhiba, oda nane lokho. No del mange o šajipen te dikhel e romaŋi čhib prekal e teorija, e gramaticķo štruktura u sar imar phenavas, romaŋi hiŋi miri dajakri čhib, savi akana sikhľuvav the prekal e džaŋibnaskri sera.

Pro tumaro drom kijo sikhľuviben tumenge mangas but bacht, but doresipena u resle lačhipena. Pro agor tumen mangav te phenel vareso le terne genavnenge RNE.

Ňikana ňič mamukhen u džan zoraľes pal oda, so hin tumaro res. Oda hino miro dujto zumavipen te sikhľol pre uči škola. Jekhtovar oda naresľom, sas man sasťipnaskre problemi u našť mekh phiravas andre škola. Miro res hin te agorinel e škola u savoro dživipen te sikhľol.

Lekbađas: Jana Gáborová Kroková,
foto: Roman Čonka, preklad: Erika Godlová

Anjel

*Anjel krásny sa mi jedného dňa zjavil.
Nebeský poklad lásky sa predo mnou objavil.*

*Krásne biele rúcho ako diamant.
Mal výraz stáby nebeský mudrlant.*

*Oči mal krásne ligotavé.
Zlatým nebeským jasom prenikavé.*

*Vidím anjelskú žiaru v plnej kráse.
Privedie ma svätá modlitba k spásu.*

*Anjelské zlaté vlasy obňom vyšívané.
Vravia mi svojím jasom, si dieťa požebnané.*

*Jeho srdce plné lásky a jeho krásne pery.
Hladia ma anjelskou láskou plnej neby.*

Lásķa

*Lásķa čistá, krásna a nevinná.
V mojom nežnom srdci navždy ukrytá.*

*Po твоjich nežných dotykoch moja duša planie.
Nie, nie je to len moje zdanie!*

*Skutočná lásķa nepozná braníc, nepozná strach.
V mojom vášnivom srdci počuť „ach“.*

*Lásķa je krásna našich dvoch srdc.
No najkrajšie je počuť naše srdcia tľcť.*

*A preto teba, môj milý, milujem.
A preto ti túto báseň zo srdca darujem.*

Spomienķa na teba

*Ponorená do blbín svojich myšľienok,
vynárajú sa krásne chvíľe mojich spomienok.
Chvíľe krásne, strávené spolu s tebou,
v tvojom náručí pod padajúcou hviezdou.
Spomienķy na teba sú také krásne, ako riadky tejto básne.
Tvoju milú tvár, krásne oči a čarovný úsmev obdivujem,
a preto túto ľúbostnú spomienķu na teba ospevujem.
Pamätám na každý jeden dotyk tvoј,
túžila som, aby si bol navždy môј.
Spomínam na naše milujúce časy lásky,
v mojom srdci už ostanú do čias mojej prvej krásķy.*

Sultanát

*Ocitla som sa v paláci neznámebo sultána,
v paláci úplne neznámebo muža.
Mám strach, obavy a nespím do rána,
pýtam sa, od koho je tá ruža?
Vari od samotného sultána,
je to priepustķa na noc s ním do rána?
Kto je vlastne ten mocný sultan?
Je to azda náš pán?
Väznená dni a noci v paláci mocného sultána,
bez jedla a vody trpiac do rána.
Hárem plný krásnych žien,
čo robíť smiem?
Krutosť, nenávisť, zrada, pomsta, zákazy,
stali sa bolesťou mojej duše náказы.
Vysťrašená a smutná po chodbách blúdiac,
stretávam sa, pýtam sa a vidiac
iné ženy tohto mocného sultána,
nie som jediná žena tohto pána?
Som otroķyňa, konkubína, jeho milovaná,
celým jeho srdcom obdivovaná?
Som jeho verná služobnica, spoločníķka,
jeho najmilšia, nevinná, láskyplná holubiķka.
Komu vlastne patrí srdce môjho milovaného sultána?
Musím to okamžite zistiť do rána!
V duši so zvláštnym strachom,
v komnate sultána omámená lásky pachom.
Vediac, že nie som jeho jediná, moje srdce túži
pripomínajúc mu vôňu jeho obľúbených červených ruží.
Život v komnatách báremu ma zabíja,
no každá strávená minúta so sultanom inú ženu zabíja.
Som stelesnením prítážľivej krásķy
a vierou sultánovej Allábovej spásķy.
Zvony na znak našej lásky zvonia.
Naše dieťa, malý princ, nevinnosťou vonia.*

Kvalita bývania a kvalita života sú spojené nádoby

V septembri prebehla médiami správa, že Slovensku chýba 400–tisíc nájomných bytov oproti priemeru Európy. Okrem toho sme v počte novopostavených bytov predposlední v EÚ. Problém nedostatku nájomných bytov sa vlečie ešte z deväťdesiatych rokov minulého storočia, kedy nová legislatíva umožnila, aby sa podniky a samosprávy zbavili správy bytov. A tak sa podnikové, mestské a obecné nájomné byty za lacný peniaz dostali do vlastníctva nájomníkov. Dnes sa cenovo dostupný nájomný byt na Slovensku temer nedá nájsť a na predražené komerčné podnájmy si väčšina ľudí nedokáže zarabiť. A tak mladí ľudia zostávajú žiť s rodičmi, tí odvážnejší sa zadlžujú hypotékou alebo odchádzajú do zahraničia. Stále viac sociálne odkázaných ľudí žije v nedôstojných alternatívach bývania bez možnosti zmeniť tento stav vlastnými silami.

„V iných krajinách veľká vrstva obyvateľstva žije v cenovo dostupných bytoch, nájomných bytoch, mestských bytoch. U nás to tak nie je. My tu žijeme v presvedčení, ktoré je podľa mňa mýtus, že bývanie je zodpovednosťou každého človeka a každý si ho musí zabezpečiť sám a vlastnými silami,“ povedala v Nočnej pyramíde RTVS expertka Proti prúdu Nina Beňová. Zle nastavený zákon prinútil mestá a obce predať nájomné byty tým nájomníkom, ktorí o to požiadali. „Samozrejme, drvivá väčšina Slovákov to využila a prišla k vlastným bytom. Bohužiaľ, v týchto bytoch nám už dorástla nová generácia mladých ľudí, ktorí už nemajú takúto možnosť a nemajú kde bývať,“ dodala.

Domov ako utópia?

Miesto, kam sa vraciame do súkromia za svojou rodinou, za oddychom po práci, utiekame sa sem v chorobe, trávimos čas so svojimi blízkymi, vyvárame obľúbené jedlá. To je domov. Doma pomáhame svojim deťom s prípravou do školy, ukladáme ich na noc, skrývame si tu svoje cennosti, prežívame intimitu s partnerom. Je to miesto, kde sa cítime slobodne, máme svoje súkromie a pocit bezpečia. Domovom celkom iste nemožno nazvať neisté bývanie typu nocľaháreň, chatka, útulok, ubytovňa, ktoré sa zdieľa s cudzími ľuďmi a je zdrojom pocitov ohrozenia od okolitého sveta.

Otázne je, či možno domovom nazvať chudobné chatrce v marginalizovaných komunitách, v ktorých býva často tolko osôb, koľko má objekt metrov štvorcových. Život rodín vo vylúčených osadách sa preto odohráva vonku a v malom priestore domčeka sa iba varí a spí. Vnútri nie je dosť miesta pre deti na právu do školy, uloženie hračiek, ani dostatočné svetlo pre hru a prácu.

Inštitút pre výskum práce a rodiny uvádza v správe z riešenia svojej výskumnej úlohy z decembra 2015 tri oblasti vytvárajúce domov podľa európskych štatistík z roku 2003:

- fyzická oblasť – mať primerané bývanie, ktoré môže osoba a jej rodina výlučne užívať;
- sociálna oblasť – mať priestor pre vlastné súkromie s možnosťou sociálnych vzťahov;
- právna oblasť – mať oprávnenie užívať dané obydlie.

Katastrofálna situácia s kvalitou bývania v marginalizovaných komunitách leží na srdci mnohým občanom Slovenska. Ako prioritná oblasť je bývanie spolu so vzdelávaním, zamestnanosťou a zdravím neustále uvádzaná v strategických dokumentoch, ale napriek tomu sa kvalita života najchudobnejších nezlepšuje desaťročia. Naopak, mohli by sme vymenovať desiatky až stovky príkladov zhoršenia bytovej situácie chudobných rómskych rodín v mestách a na slovenskom vidieku. Dôkazom sú zvyšujúce sa počty nových vylúčených osád ako napríklad Mašličkovo v lese pri košíckom Luníku IX alebo kontajnerové bývanie rodín v Žiline na Bratislavskej ulici. V provizórnych kontajneroch žijú už roky aj Rómovia z vyhorenej železničiarkej ubytovne A 16 v Lipovskom Hrádku, medzi nimi aj rodina s ťažko zdravotne postihnutými deťmi.

Právo na bývanie

Podľa sociálnej antropológie Barbory Bírovej z českej Platformy pro sociální bydlení sa na bývanie prestáva nazerať ako na ľudské právo. „Jediné ustanovenie umožňujúce obyvateľom Slovenska vymáhateľnosť práva na bývanie je ukotvené v článku 11 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights – ICESCR). Slovensko je síce i signatárom Európskej sociálnej charty, ale článok 31, v ktorom sa píše o práve na bývanie, neprijalo, a teda sa ním necíti byť viazané,“ uvádza Bírová vo svojom článku pre slovenský mesačník Kapitál (december 2018).

Právnik Maroš Matiaško považuje právo na bývanie podľa článku 31 Európskej sociálnej charty za aplikovateľné aj vo vzťahu k Slovensku. „Slovensko ratifikovalo ďalšie články Charty, ktoré zaručujú právo na bývanie pre určité skupiny obyvateľstva, napríklad deti, rodiny, ľudia so zdravotným postihnutím, osoby ohrozené chudobou a sociálnym vylúčením, staršie osoby,“ uvádza Matiaško svoj právny názor v publikácii Právo na bývanie, ktorú vydali nadácia SOCIA a združenie Proti prúdu v roku 2018 a prístupná je na webovej stránke notabene.sk. V tejto súvislosti odkazuje na článok 30 Charty – právo na ochranu pred chudobou a sociálnym vylúčením – podľa ktorého musia štáty osobám ohrozeným chudobou a sociálnym vylúčením zaistiť efektívny prístup k bývaniu.

Realita slovenského života

Ak sociálne slabá rodina s malými deťmi príde o bývanie pre asanáciu či rekonštrukciu objektu, chorobu žiteľa alebo dlhy, a nezachráni ju pomoc blízkej rodiny, hrozí jej odobratie detí do detského domova. Dospelí sú už pre štát nezaujímaví, a tak môžu skončiť v lepšom prípade na ubytovni. Kým by rodičia vymohli svoje právo na bývanie súdnou cestou, deti by už určite dospeli a prestali štát zaujímať tiež. Ocitli by sa v skupine mladých dospelých, ktorí si po opustení štátneho zariadenia nemajú príležitosť zabezpečiť nájomné bývanie a často končia v útlkoch a nocľahárňach.

Takýto prístup k občanom štátu nemožno nazvať inak ako plytvanie vlastným potenciálom. Vzdelávanie, ktoré sa zdôrazňuje v každej vete v súvislosti s marginalizovanými komunitami, je nadstavba. Každý človek potrebuje mať uspokojené základné potreby a až potom si môže vytvoriť podmienky pre svoj osobnostný rast. Ak deti žijú v otrasných podmienkach izolovaných rómskych osád, bez prístupu k teplu a pitnej vode, bez adekvátnej dopravnej dostupnosti do školy, kam navyše chodia často hladné, nemôžeme od nich očakávať záujem o vzdelávanie, zvyšovanie zručností a kariérne plány.

„Mať domov je základná ľudská potreba a právo na bývanie je podľa môjho názoru jedno zo základných práv. Keby ho naša krajina uplatňovala, tak by sme sa tu mali všetci lepšie. Právo na bývanie by znamenalo, že každý, kto potrebuje, má možnosť získať taký byt, ktorý si dokáže udržať, ktorý je cenovo priaznivý. Znamenalo by to, že by sme tu nemali najviac mladých dospelých vo veku 35 rokov z celej Európskej únie, ktorí ešte stále bývajú so svojimi rodičmi, pretože si nemôžu dovoliť vlastné bývanie. Mladé rodiny by mohli bývať normálne a nemuseli by utekať do dedín a dochádzať 50 kilometrov za prácou do miest. Jednoducho, mladý človek by si nemusel zobrať hypotéku alebo čakať do štyridsiatky, kým sa vôbec môže oženiť a založiť si rodinu,“ zhrnula Nina Beňová v Nočnej pyramíde RTVS z 11. septembra 2020.

Text: Ingrid Ďurinová

Úrad splnomocnenkyne bude realizovať dva národné projekty v objeme 23,2 mil. eur

Ministerstvo vnútra SR ako sprostredkovateľský orgán pre Operačný program Ľudské zdroje schválilo dva národné projekty zamerané na prevenciu pred, ale aj na riešenie následkov a zmiernenie dopadov ochorenia COVID-19 v marginalizovaných rómskych komunitách (MRK).

Prostredníctvom projektov budú financované oblasti predprimárneho vzdelávania detí z MRK a podpora činností zameraných na riešenie nepriaznivých situácií počas pandémie v obciach s MRK.

Prijímateľom oboch národných projektov je Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity, ktorý ich bude realizovať.

Vzdelávanie

Prvý projekt Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít II. s alokáciou viac ako 17,6 mil. eur je zameraný na výchovu a vzdelávanie v materských školách, pričom sa sústreďuje na sociálnu inklúziu v jej širšom kontexte. Pracuje s rómskymi rodinami a deťmi okrem prostredia materskej školy aj v ich prirodzenom domácom prostredí, kooperuje s terénnou sociálnou prácou a komunitným centrom pri riešení problémov rómskych rodín s cieľom zabezpečovať základné potreby rodiny, prevenciu vylúčenosti a zmierňovanie dopadov prerušenia vyučovania na školách v čase koronakrízy ako aj po nej.

„Zvýšenie zaškolenosti detí z rómskych komunít v predškolskom veku a podpora programov ranej starostlivosti sú prioritou Úradu splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity. Zároveň sú tieto opatrenia efektívnym ná-

strojom na zníženie počtu žiakov a žiačok z MRK zaradovaných do špeciálnych tried a na zlepšenie ich vzdelávacích výsledkov na bežných základných školách. Som rada, že projekt NP PRIM II. plynulo nadväzuje na projekt Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít I, pretože sa zachová podpora zamestnávania pedagogických a odborných zamestnancov v materskej škole a koordinátorov inkluzívneho vzdelávania. Verím, že nové inovácie, ktoré sú súčasťou pokračujúceho projektu ako je napríklad zavedenie nepedagogickej pozície rodičovského asistenta, prostredníctvom ktorého posilníme spoluprácu s rodinami, budú prospešné pre deti, rodičov a celú spoločnosť,“ uviedla Andrea Bučková, splnomocnenkyňa vlády SR pre rómske komunity.

Rodičovskí asistenti budú pomáhať deťom, ale aj ich rodinám pri adaptácii v materskej škole. Časť dňa bude rodičovský asistent pracovať priamo s rodinami detí, v ich domácom prostredí a bude im pomáhať s riešením problémov spojených s učením a výchovou detí, s dochádzkou do materskej školy a s rozvíjaním základných zručností detí v tomto veku.

Riešenie nepriaznivých situácií

Druhý projekt Podpora činností zameraných na riešenie nepriaznivých situácií súvisiacich s ochorením COVID-19 v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít s alokáciou viac ako 5,6 mil. eur je zameraný na riešenie nepriaznivých situácií súvisiacich s ochorením COVID-19 v obciach s prítomnosťou MRK prostredníctvom:

- zlepšenia prístupu k zdravotnej starostlivosti a verejnému zdraviu, vrátane preventívnej zdravotnej starostlivosti a zdravotníckej osvetu v súvislosti s ochorením COVID-19;
- monitorovania stavu rizika, možnosti nákazy a vývinu ochorenia COVID-19 priamo v dotknutých komunitách MRK;
- cieleného pôsobenia v sociálnej intervencii voči obyvateľom a príslušníkom MRK v dotknutých oblastiach aj materiálno, potravinovou, hygienickou, technickou a komunikačnou podporou.

Podľa realizátorov, oba národné projekty majú potenciál výrazne pomôcť konkrétnym MRK pripraviť sa v prípade prepuknutia pandémie na náročné požiadavky ako aj následky pandémie spôsobenej ochorením Covid-19.

(red)

Kmotrovstvo v komunite olašských Rómov v Nitre.

Chytenie kmotra

Výber kmotrovcov a krstných rodičov pre dieťa je dôležitým krokom v živote olašských Rómov. Svoju vážnosť má aj tzv. chytenie kmotra – *žav fogadí kirves* (= idem chytiť kmotra) a akt skmotrenia, ktorý je vykonaný počas neho.

Tento akt sa deje počas tehotenstva ženy, zväčša v šiestom, siedmom mesiaci tehotenstva, „*keď je už vidno*“, ale nie na poslednú chvíľu, tak, aby to bolo zabezpečené skôr, ako žena pôjde do pôrodnice, ak by nastali aj nejaké zdravotné komplikácie pred určeným termínom pôrodu. Na podobu celého aktu do istej miery vplýva to, o aké rodiny ide, akú prestíž a sociálny status v rámci komunity zastávajú rodiny, v ktorej čakajú dieťa a do ktorej idú chytiť kmotra. Respektíve od aktuálnej finančnej situácie daných rodín. Od toho závisí najmä počet ľudí, ktorí sa tejto udalosti zúčastnia.

Na návštevu za účelom skmotrenia sa nechodí neohlásene. Je povinnosťou niekoho z rodiny, kde čakajú dieťa upozorniť rodinu, z ktorej si vybrali krstných rodičov, na termín a účel plánovanej návštevy. Tu vzniká priestor na prípadné diskretné neprijatie ponuky kmotrovstva, čo sa v ojedinelých prípadoch môže stať. Ako prvé sa teda dá informácia o chytení kmotra, „*do éteru. Opytajú sa už drubí, vidá, že tá žena má veľké brucho – kto vám krstí? Šak za chvíľu máte bábätko, máte vybratého kmotra? To už sa vypráva medzi komunitu*“ (muž, 56 r.). Okrem budúcich kmotrovcov je nutné, aby tam boli aj ďalší ľudia ako svedkovia, čo je dodržiavanou normou pri každej dôležitej udalosti v komunite. Aj vďaka zúčastneným sa nové kmotrovstvo rozšíri medzi ostatných. Rodina, ktorá ide chytať kmotra prináša so sebou pohostenie. Po príchode do domácnosti, kde idú pozvať pár za krstných rodičov sa všetci usadia, na stôl sa dajú fľaše s alkoholom, a tiež jedlo. Muži a ženy sedia oddelene, tak ako aj pri iných udalostiach, kde sa zide viacej olašských Rómov. Takisto je v tomto prípade dodržaná norma, že hostí/hostiteľov je treba si najskôr uctiť bežnou konverzáciou a až po určitom čase príde reč k téme, pre ktorú sa prítomní skutočne zišli. Vtedy sa slova ujme muž, ktorého žena je tehotná, a ktorý prišiel chytiť kmotra. Obráti sa na budúceho kmotra a začne rozprávať k nemu. Pred ostatnými prítomnými mužmi prednesie reč. Napriek tomu, že všetci prítomní vedia, o čo ide, očakáva sa od neho, že vysvetlí dôvod stretnutia, ktorý vzišiel z toho, „*že o niekoľko dní, mesiacov, budú o jedného človeka viac, ako sú a boli by radi, keby ten dotyčný človek bol ten človek, ktorý im ponesie to dieťa na krst*“. Ďalej vo svojej reči deklaruje, že s dotyčným mužom, ktorého prišiel požiadať, aby mu krstil dieťa, si rozumejú odmlada, dobre spolu vychádzajú aj oni dvaja, aj ich ženy medzi sebou, že si spolu nikdy nerobili napriek, „*pozadie nemajú žiadne, čistučké šetko, aj ženy, aj chlapi*“ a potom ho vyzve, či by bol taký dobrý a prejavil by mu láskavosť a česť, keď sa narodí jeho manželke dieťa, aby ho prišiel pokrstiť do kosto-

◆ Oslava krstu v rodine olašských Rómov – pranie vajdu bábätku po návrate z krstu v kostole; Nitra 2017. Foto – Ivana Šusterová

la, aby sa stal krstným otcom jeho dieťaťa. Hneď sa neodpovedá, pije sa a voľne rozpráva ďalej a o pár minút „*príde k tomu, že sa odpovie, že sa obidve strany dohodnú. Že súhlasí s tým, že mu ponesie dieťa na krst a vzájomne to ohlásia za stolom*“. Potom nasleduje samotný akt, od vykonania ktorého sa záväzne stávajú kmotrami podľa platnej nepísanej normy do konca svojich životov. Obaja muži sa postaví oproti sebe (ak už nestoja predtým), vyjdú kúsok od stola, aby bol okolo nich priestor a podajú si ruky, oprú si hlavy vzájomne a vajda im vyleje na hlavy biele víno alebo šampanské. Nesmie sa polievať rôznymi destilátmi, keďže práve víno má symbolizovať krv Ježiša Krista. Polieva sa na znak spečatenia kmotrovského zväzku. V niektorých olašských komunitách sa nevylieva víno na hlavy kmotrov, ale na ruky. Ak na danej udalosti nie je prítomný vajda, hlavnú úlohu zohráva iný vážený starší muž v komunite.

Keď sa toto udeje, prítomní sa tešia, radujú, tleskajú, gratulujú novým kmotrom, prípadne znie chvíľu hudba. Potom sa znovu usadia za stôl a slovo si vezme vajda, alebo iný muž, ktorý kmotrovstvo spečatil. Chytia sa poháre s alkoholom, zagratuluje sa, popraje sa novým kmotrom, aby si rozumeli, aby sa sprevádzali životom, pokiaľ žijú na tom-

to svete, aby si jeden druhému nikdy neublížili, pomáhali si navzájom a aby si ctili jeden druhého. Rovnako aj ich manželky. Toto sa deje čisto za prítomnosti mužov. Ženy zatiaľ sedia buď pri inom stole alebo v inej miestnosti. Následne rovnaký postup vykonávajú ženy, pretože aj ženy, aby sa stali oficiálne kmotrami, musia byť zaliate vínom. Ako prví tak ale spravia muži. Oni sa dohodnú a ženy sa musia prispôbiť danej situácii. Hlavné slovo a vykonávanie aktu vedúcemu k uzavretiu kmotrovstva medzi ženami v skúmanej lokalite má staršia, v komunite vážená žena, ktorá je tým poverená. Môže ich byť aj viacero a zväčša ide o manželky mužov, ktorí sú rovnako považovaní za vážených.

Skmotrenie medzi konkrétnymi dvomi mužmi a dvoma ženami sa udeje iba raz, je záväzné a nie je dôvod ho opakovať. Po chytení kmotra nemajú v skúmanej olašskej komunite nastávajúci krstní rodičia žiadne zvláštne povinnosti voči svojim novým kmotrovcom. To sa mení pre kmotru/krstnú mamu hneď po pôrode jej novej kmotry. Avšak v rámci komunity už majú status kmotrovcov, čo sa rýchlo rozšíri.

Text: Ivana Šusterová, etnologička

Národnostné vysielanie musí reagovať na digitálnu dobu

Bratislava (TASR/RNL) – Národnostné vysielanie RTVS bude musieť reagovať na zmenu prístupu používateľov, na pokles doterajších mediatypov a narastajúcu preferenciu disponibility nových technológií približujúcich mediálny obsah. Pri prezentácii komplexnej správy o stave a rozvoji národnostného vysielania za roky 2011 – 2019 na augustovom zasadnutí Rady RTVS to skonštatoval riaditeľ sekcie národnostného vysielania verejnoprávneho média Attila Lovász.

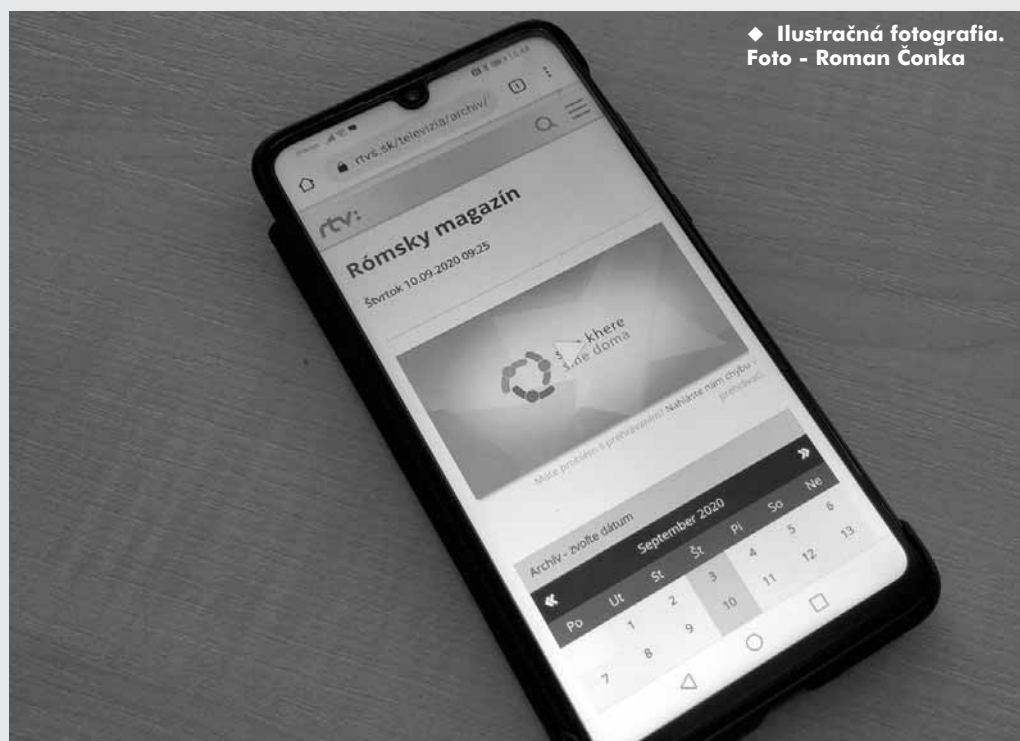
„Už dnes je evidentný pokles sledovateľnosti rozhlasového mediatypu. Súčasný dosah, keď národnostné rozhlasové vysielanie RTVS oslovuje približne 154 000 stálych poslucháčov, nebudeme môcť udržať bez revolučnej zmeny v prístupe a využití nových technológií,“ upozornil Lovász. Prioritnou výzvou do budúcnosti je preto podľa neho výroba verejnoprávneho národnostného obsahu pre webové priestory a prispôbovanie sa digitálnej dobe.

Lovász deklaroval aktívny prístup verejnoprávneho vysielateľa k tejto zmene, týkajúci sa rozhlasového i televízneho národnostného vysielania. V tejto súvislosti vníma ako jednu z ďalších veľkých úloh vytvo-

renie plnohodnotného spravodajského informačného webu pre veľké národnostné menšiny a informačných webov pre málopočetné národnosti s primeranou investíciou do marketingu webových obsahov.

Pri bilancii predchádzajúcich desiatich rokov zvýraznil zvýšenie času národnostného programu vo vysielaní. „V prípade rómskeho vysielania sa v porovnaní rokov 2011 a 2019 strojnásobil, vysielanie pre maďarskú národnostnú menšinu sa zdvojnásobilo,“ konkretizoval. Poukázal aj na zvýšenie trhového podielu v prípade rozhlasového vysielania. „Kým v roku 2011 sa pohybovalo na úrovni 1 až 1,5 percenta, v súčasnosti je to podľa odhadov na úrovni 3,7 percenta,“ uviedol Lovász.

Splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny László Bukovszky, ktorý sa spolu s ďalšími členmi Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny zúčastnil na zasadnutí Rady RTVS, formuloval viacero pripomienok členov výboru k národnostnému vysielaniu RTVS. „Týkajú sa obsahu vysielania, synchronizácie národnostného vysielania referujúceho o dianí v rôznych regiónoch, zlepšenia spolupráce RTVS s národnostnými spolkami a združeniami, zvýšenia

◆ Ilustračná fotografia. Foto – Roman Čonka

jazykovej kompetencie redaktorov i zlepšenia propagácie národnostných relácií,“ povedal. Za najproblematickejšiu tému, ktorá už dlhodobo budí najväčšiu diskusiu, označil zvýšenie časovej kapacity národnostného vysielania.

Predseda Rady RTVS Igor Gallo upozornil, že téma zvýšenia vysielacieho času už dlhodobo naráža na limity súčasnej legislatívy a modelu financovania RTVS

s možnosťou ponúknuť nové programové služby.

Podpredseda Rady RTVS Martin Kákoš v diskusii upozornil, že pri akejkoľvek časovej kapacite národnostného vysielania bude dôležitá adresnosť obsahu. „Je potrebné mať koncepciu a vedieť, čo vlastne príslušníci jednotlivých národnostných menšín očakávajú od vysielania,“ zdôraznil.

Čert a múdra Šujana

O beng the e godžaver Šujana

Dvaja bratia, rómski remeselníci, vynikajúci kováč Laci a Dežo, ktorý vedel veľmi dobre narábať s prútím a drevom, chodili po svete, lebo doma práce nebolo. Chodili od dediny k dedine a od mesta k mestu. Niečo opravili, niečo vyrobili a gazdovia im za to zaplatili nejakými grajciarmi alebo kúskom chleba, slaninou, pivom či nocľahom. Po niekoľkých mesiacoch túlavého života s trochou zarobených peňazí sa vracali domov k svojim ženám a deťom. Cestou domov sa ešte zastavili v jednom mlyne, že poprosia mlynára o nejaké jedlo a pitie. „Idete ako na zavolanie, páni remeselníci, sám pán Boh mi vás posielal!“ vítal ich s radosťou mlynár, lebo sa mu zlomilo mlynské koleso a nemohol mlieť. Mlynár im dal najesť a vypiť a požiadal ich, aby mu čo najskôr to koleso opravili. „Zaplatím vám veľmi dobre, páni remeselníci, lebo už dlhšie nemôžem čakať. Vrecia s obilím stoja, a to začína hniť,“ sľuboval im mlynár. Laci a Deži sa najedli, vybrali z batohov svoje remeselné nástroje a pustili sa do práce. O niekoľko hodín už mlyn mlel a bielečká múka sa sypala do vriec. „Máte zlaté ruky, páni remeselníci, ani neviete, ako ste mi pomohli! Ďakujem pekne,“ ďakoval rómskym bratom mlynár. „Zaplatím vám až zajtra. Chcem, aby ste tu prenocovali, už sa zotmieva a ja vás do tmy nepustím,“ dodal. Rómovia s tým súhlasili.

Mlynár im ustlal v mlyne na pôjde. Dežo zaspal hneď, len čo si ľahol, ale Lacimu sa akosi spať nechcelo. Stále premýšľal nad svojím chudobným životom a biedou, ktorú musia Rómovia znášať. „Chodíme po svete ako psy, aby sme mali akú takú prácu, no mne sa už nechce. Veru i čertovi by som dušu upísal, keby som mohol žiť ako páni a keby moje deti už nemuseli hladovať a nespali na zemi, ale v mäkučkých postieľkach,“ v duchu premýšľal Laci. Cez okienko v streche mlyna pozeral na krásne nočné nebo a hviezdy, ako keby prosil hviezdy, aby mu pomohli. Zrazu sa zvonka ozvalo: „Laci pod von!“ Laci sa najprv zľakol a chcel zobudiť Dežu, ale nechal ho spať a podišiel k okienku. „Kto ma volá a čo odo mňa chce?“ spýtal sa. „To som ja, tunajší horár, a viem ti pomôcť.“ Laci, keď počul, že mu chce pomôcť, neváhal a vyšiel pred mlyn. Tam stál muž v zelenom. „Vidíš tú truhlicu pri potoku? Je plná zlatiek a bude tvoja, aby si mohol slušne žiť ako pán so svojou rodinou,“ povedal muž v zelenom Lacimu. Ten premýšľal. Vedel, že to nebude zadarmo. „A čo za to, pane?“ opýtal sa Laci. „Sľúb mi, že až tvoja dcéra Šujana dospeje, dáš mi ju za ženu,“ požiadal Laciho muž v zelenom. Laci rozmyšľala a v duchu si hovorí, že ak sa jeho dcéra vydá za horára, bude sa mať dobre, a preto neváhal. „Dobre teda, sľubujem ti moju dcéru Šujanu,“ potvrdil Laci. „Ďakujem ti!“ povedal muž v zelenom a zrazu sa stratil v ohni a dyme. Zostal po ňom iba smiech. Vtedy Laci pochopil, komu vlastne svoju krásnu dcéru sľúbil. „Ako ja teraz vysvetlím svojej žene a dcérke, čo som urobil, že som svoju dcéru sľúbil čertovi!?“ vyčítal si Laci. Šujana v tom čase mala iba päť rokov,

a preto si Laci v duchu hovorí: „Dovtedy, kým Šujana dospeje, niečo vymyslím a čerta oklamem!“

Truhlicu so zlatkami schoval pri rieke a išiel si ľahnúť. Ráno, keď ich chcel mlynár vyplatiť za opravené mlynské koleso, Laci mu hovorí: „Nedávaj nám peniaze, ale daj nám po vreci múky a požičaj vozík!“ Mlynár s tým súhlasil, ale Dežo bol proti. „Ja chcem peniaze, ja si múku kúpim!“ kričal Dežo. „Nebĺžni, Dežo, daj na mňa! Budeš mať aj peniaze aj múku,“ presviedčal ho dlho Laci. Nakoniec Dežo pristal, a tak naložili na vozík dve vrecia múky. Cestou domov si to ešte namierili k rieke. „Pozri, koľko je tu peňazí!“ ukázal mu Laci truhlicu so zlatkami. Ten neveril vlastným očiam. „Preto sme potrebovali vozík, lebo by sme to neunesli,“ vysvetľoval Laci Dežimu a požiadal ho, aby sa ho na nič nepýtal. Od tohto momentu sa život bratov a ich rodín zmenil. Nemuseli už chodiť po svete a žobrať o prácu, ale sedeli doma a žili ako páni. Kým Dežo sa tešil z bohatstva, Laci bol smutnejší a smutnejší. „Bratu! Keď sme boli chudobní, chodili po svete žobrať o prácu, bol si smutný a nadával na psí život. Teraz, keď máme všetko a nemusíme pracovať, deti sú šťastné a radujú sa, si smutnejší a smutnejší. Trápi ťa niečo?“ opýtal sa Dežo Laciho. „Áno, trápi, ale to ti nemôžem povedať. Už sa ma na nič nepýtaj!“ povedal smutne Laci. Jeho dcéra Šujana bola čoraz krajšia a múdrejšia. Mládenca sa okolo nej točili a podávali si kľučky na Laciho dome. Ten rozmyšľal a rozmyšľal ako oklamať čerta, ale nedarilo sa mu. Blížil sa čas osemnástich narodením jeho dcéry, a vtedy si Laci povedal, že povie pravdu svojej rodine, ale najmä svojej dcére, aby bola pripravená, keď po ňu príde čert. „Len ty sa oco

ničoho neboj a splň svoj sľub! Daj ma čertovi za ženu a o nič sa nestaraj,“ upokojovala svojho otca Šujana.

Keď nadišiel čas, prišiel do Laciho domu čert, samotný Lucifer. Bol oblečený ako gróf a na hlave mal cylinder, preto mu rožky nebolo vidieť. „Prišiel som si po to, čo si mi pred niekoľkými rokmi sľúbil!“ povedal Lucifer Lacimu. „Ja svoje chlpské slovo dodržím a dávam ti moju krásnu dcéru za ženu, ale musíš sa spýtať aj jej, či ťa bude chcieť,“ odpovedal Laci. „Vieš, aký trest postihne teba a tvoju rodinu, ak ma odmietne?“ pripomenul Lucifer Lacimu. „Áno, vydám sa za teba,“ ozvala sa Šujana a pokračovala, „keď si dával otcovi truhlicu so zlatkami, dával si mu

♦ Fotografia: Radka Repková

Vláda schválila núdzový stav na 45 dní

Na Slovensku od 1. októbra opäť platí núdzový stav na dobu 45 dní. Vláda 30. 9. schválila návrh premiéra Igora Matoviča (OĽANO) na jeho vyhlásenie v súvislosti s druhou vlnou pandémie nového koronavírusu. Núdzový stav bude podľa prijatej uznesenia platiť „dňom 1. októbra 2020 na postihnutom území Slovenskej republiky“. Vláda ho vyhlasuje v zmysle ústavného zákona o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.

V čase núdzového stavu môže štát v zmysle zákona obmedziť základné práva a slobody, a to v nevyhnutnom rozsahu, na nevyhnutný čas. Vláda ho môže vyhlásiť, ak došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k ohrozeniu života a zdravia osôb, životného prostredia alebo k ohrozeniu značných majetkových hodnôt. Najdlhšie môže v zmysle zákona trvať 90 dní.

(red)

Povinnosť nosiť rúško

Platnosť nariadenia od: 1. októbra 2020
Platnosť nariadenia do: odvolania

Nosenie rúška na verejnosti v exteriéri je povinné ak nie je možné dodržať minimálne 2 metre odstup od cudzích osôb.

Nadalej platí povinnosť nosiť rúška všade v interiéroch (aj v prostriedkoch verej-

nej dopravy) mimo svojho bydliska pre všetky osoby na území Slovenskej republiky. Táto povinnosť platí aj v prípade nosenia výdychového respirátora, ktorý musí byť takzvyčie prekrytý rúškom.

Namiesto rúška môžete použiť šál alebo aj iné prostriedky, ktoré bránia šíreniu kvapôčiek do okolia.

Kedy rúško nemusíte mať?

Hlavný hygienik udeľuje výnimku v povinnosti nosiť rúško (alebo iné prostriedky, ktoré bránia šíreniu kvapôčiek do okolia) pre tieto skupiny ľudí:

- deti do 3 rokov,
- osoby žijúce v jednej domácnosti pri pobyte v exteriéroch, pokiaľ sú od ostatných osôb vzdialené viac ako 2 metre,
- osoby so závažnými poruchami autistického spektra,
- vodičov verejnej dopravy, ktorí sú sami v uzavretej kabíne oddelene od ostatného priestoru určeného na prepravu osôb,
- žiakov prvého stupňa základnej školy v interiéri školy v rámci výchovnovzdelávacieho procesu,
- žiakov so stredným a ťažkým mentálnym alebo sluchovým postihnutím,
- deti v interiéri materskej školy a jasli,
- osoby pri výkone športu,

- fotografované osoby na čas nevyhnutný pre výkon procesu fotografovania,
- osoby nevesty a ženicha pri svadbe,
- účinkujúcich pri nakrúcaní audiovizuálneho diela alebo výrobe programu a výkonných umelcov pri podávaní umeleckého výkonu,
- osoby vo wellness a umelých kúpalisk,
- účastníkov zotavovacích podujatí pre deti a mládež, vrátane personálu, pri všetkých aktivitách v rámci lokality, vyhradenej na konanie daného zotavovacieho podujatia, ako aj pri pobyte vo voľnej prírode,
- zamestnancov, ktorí sa nachádzajú na pracovisku osamote.

Výnimka v povinnosti nosiť rúško mimo svojho bydliska bola udelená aj účinkujúcim pri výrobe alebo nakrúcaní audiovizuálneho diela, ako aj umelcom pri podávaní umeleckého výkonu. V tomto prípade však musí byť zabezpečené nasledovné:

- dostupnosť dezinfekcie rúk,
- pravidelná dezinfekcia miesta umeleckej činnosti (+ pravidelné vetranie, ak ide o interiér),
- zákaz vstupu na miesto umeleckej činnosti osobám so zvýšenou telesnou teplotou nad 37,2°C alebo s inými príznakmi COVID-19.

(red), zdroj: korona.gov.sk

Cestovanie do SR po 1.10.2020

Platnosť nariadenia od: 1. októbra 2020

Platnosť nariadenia do: odvolania

Povinnosť absolvovať domácu izoláciu a test na COVID-19 pri vstupe na územie SR.

Pokiaľ od 1. októbra 2020 od 07.00 hod. vstúpite na územie Slovenskej republiky a zároveň ste počas predchádzajúcich 14 dní navštívili krajinu, ktorá nie je na zozname menej rizikových (bezpečných) krajín:

- ste povinní nastúpiť do domácej izolácie do doby obdržania negatívneho výsledku RT-PCR testu na ochorenie COVID-19,
- ste povinní absolvovať test na COVID-19 najskôr v piaty deň domácej izolácie,
- pokiaľ máte bezpríznakový priebeh, vaša domáca izolácia končí dovŕšením jej 10. dňa aj napriek tomu, že neobdržíte negatívny výsledok RT-PCR testu na ochorenie COVID-19,
- domáca izolácia je povinná aj pre osoby žijúce s vami v spoločnej domácnosti,
- ste zároveň povinní nahlásiť sa telefonicky regionálnemu úradu verejného zdravotníctva alebo elektronicky registráciou cez formulár eHranica a vášmu poskytovateľovi zdravotnej starostlivosti (tzn. všeobecnému lekárovi/pediatrovi v prípade detí), s ktorým máte uzavretú zmluvu.

Upozornenie

Počas svojho pobytu na území SR sa musí- te vedieť preukázať príslušníkovi Policajného

ich pod podmienkou, že až dospejem, dá ma tebe za ženu. Oco sľub dodržal a dáva ma tebe za ženu, ale aj my máme právo na podmienku. Ak ju splníš, budem tvoja.“ „S radosťou ti to splním,“ odpovedal Lucifer so smiechom, vedomý si toho, že on môže všetko. „No, aká je to podmienka?“ spýtal sa čert. „Vieš, my Rómovia sme všade, po celom svete a všade sme doma aj nie sme doma, sme vítaní aj zatracovaní. Nikto však nevie, koľko nás v skutočnosti je. Ak nás do týždňa všetkých do jedného spočítaš, budem tvoja. Ak nie, dáš mne a mojej rodine pokoj a ešte aj ďalšiu truhlicu zlata!“ povedala múdra Šujana čertovi svoju podmienku. „Súhlasím! O týždeň som tu a ty budeš moja!“ odvetil čert a stratil sa.

Otec sa zľakol, že čert spočíta Rómov a Šujana sa bude musieť za neho vydať. „Nič sa neboj otec, nás Rómov ešte nikto nespočítal a nespočítajú nás ani čerti,“ povedal Šujana otcovi. V pekle si Lucifer dal zavolať všetkých čertov a prikázal im, aby spočítali všetkých Rómov sveta. Čerti sa rozbehli po svete za Rómami a začali rátať a rátať. Avšak to, čo platilo dnes, zajtra už nebola pravda. Rómovia sa túlili z miesta na miesto, raz žili v jednej dedine, inokedy v druhej, rodili sa im krásne deti, a to čertov mylilo, a tak Rómov nespočítali. Lucifer od zlosti, že nesplnil podmienku, vyhnať všetkých čertov zo svojho pekla a ostal tam sám. Pred domom Laciho už leží truhlica plná zlatiek. Tie Laci rozdal chudobným. A čo bolo so Šujanou? Vydala sa za bohatého grófa a žili šťastne, kým nezomreli.

* * *

Duj phrala, romane bučakre, barolačho chartaris o Lacis the o Dežis, savo džanel igen mištes te kerel le kandrenca the kašteha, phirenas pal e luma, bo khere buči nasas. Phirenas gav gavestar the foros forostar. Vareso prikerde, vareso avrikerde u o chulaja lenge vaš oda počinenas varesave grajcarencia abo sikra mareha, balevaseha, lovinaha abo so-vibnaha. Pal vajkeci čhona opre–tele pirdune dživipnaha le sikra zarodne lovenca pes visarenas khere kija peskra rom-ňija the čhavore. Le dromeha khere mek pes ačhade andre jekh malmos, hoj mangena le malmošistar varesavo chaben the pijiben. „Aven sar pro vičiňiben, rajale bučakre, korkoro o raj Del mange tumen bičhavel!“ ke peste len vičhinlas lošaňibnaha o malmošis, bo leske phadžila le malmoskri kereka u našči herňinlas. O malmošis len diňa te chal the te pijel u mangľa len, kaj leske so meksigeder oja kereka te prikeren. „Počinava tumenge igen mištes, rajale bučakre, bo imar dureder našči užarav. O gone le džoveha ačhen, u oda chudel te kirňol,“ egerinlas lenge o malmošis. O Lacis the o Dežis chale–čalile, ile andal o gone peskre bučakre sersami u mukle pes andre buči. Pal vajkeci ori imar o malmos herňinlas u o parnoru haro perelas andro gone. „Hin tumen somnakune vasta, rajale bučakre, aňi nadžanen, sar mange šigitindžan! Palikerav šukares,“ pali-kerlas le romane phralenge o malmošis. „Počinava tumenge tajsa. Kamav, kaj adaj te soven, imar račarel pes u me tumen andro šitišagos namukava,“ kijathodža. O Roma oleske dine čačipen.

O Malmošis lenge kerdža o than andro malmos pro pados. O Dežis zasuča sigo, ča so peske pašliľa, kajča le Laciske pes varesar te sovel nakamelas. Sojekhvar gondolin-

las upral peskro čoro dživipen the bokh, savi hine troma-de o Roma te zlidžal. „Phiras pal e luma sar rikone, kaj amen te el savi ajši buči, no mange pes imar nakamel. Ča-čes the le bengeske diňomas miri vodži, te šaj džidžilomas sar o raja u te mire čhavore imar nabokhalilehas u nasute-has pre phuv, ale pro kovlore hadžici,“ andre vodži gondolinlas o Lacis. Prekal e šibica andre le malmoskro dachos dikhelas pro šukar račutno ňebos the čerčeňa, sar te mangľahas le čerčeňen, kaj leske te šigitinen. Jekhva-restar avral pes diňa anglal: „Laci av avri!“ O Lacis ešeb darandžila u kamľa te uštavel le Dežis, kajča mukľa les te so-vel u gela kije šibica. „Ko man vičinel u so mandar kamel?“ phučľa pes. „Oda som me, thaneskro hedaris, u džanav tuke te šigitinel.“ O Lacis, sar šundža, hoj leske kamel te šigitinel, naužardža u gela avri anglo malmos. Odoj ačhelas murš andro čaruno. „Dikhes koda mochtoro paš e leň? Hino pherdo somnakune u ela tiro, kaj rajka-nes te džives sar raj peskra famelijaha,“ phendža o murš adro čaruno le Laciske. Oda gondolinlas. Džanelas, hoj oda na ela hijaba. „U so vaš oda, rajeja?“ phučľa pes o Lacis. „Egerin mange, hoj sar tiri čhaj e Šujana ela džuvľi, de-ha mange la romeste,“ mangľa le Lacis o murš andro čaruno. O Lacis gondolinlas u andre vodži peske phenel, hoj te leskri čhaj džala romeste pal o hedaris, ela lake mištes, u vaš oda naužarlas. „Mištes akor, egerinav tuke mira čha la Šujana,“ diňa lav o Lacis. „Palikerav tuke!“ phendža o murš andro čaruno u jekhva-restar našliľa andre jag the thuv. Ačhiľa pal leste ča o asaben. Akor o Lacis ačaliľa, kaske čačeste peskra čha egerindža. „Sar me akana avriphenava mira romňake the la čhake, so kerdžom, hoj mira čha egerindžom le bengeske!“ O Lacis phagerelas o šero. La Šujanake andre oda idejos sas ča pandž berš, u vaš oda peske o Lacis andre vodži phenel: „Dži akor, me-dik e Šujana ela džuvľi, vareso gondolinava avri u le ben-geha thovava avri!“

O mochtoro le somnakunenca garudža paš e leň u gela peske te pašol. Tosara, sar len kamľa o malmošis te počinel avri vaš e prikerdži malmoskri kereka, o Lacis phenel: „Ma de amen love, ale de amen po jekh gono haro u de ke-čen o verdan!“ O malmošis phendža, hoj mištes, kajča o Dežis phendža na. „Me kamav o love, me peske haro ci-naval!“ vičinelas o Dežis. „Ma diliňaľuv, Deži, de pre man-de! Ela tut the love the haro,“ telethovelas les o Lacis. Pro agor o Dežis pr ačhiľa, u avka thode pro verdan duj gone haro. Le dromeha khere mek peske ile kije leň. „Dikh, keci hin kadaž love!“ sikadža leske o Lacis o mochtoro le somna-kunenca. Oda napačalas peskre jakhenge. „Vašoda amenge kampelas o verdan, bo nabirindžamas oda,“ avrivakerlas o Lacis le Dežiske u mangľa les, kaj imar lestar nič te na phučel. Ole idejostar pes le phralengro dživipen the lengre famelijengro čerindža. Nasas imar tromade te phirel pal e luma u te mangel buča, ale bešenas khere u dživenas peske sar raja. Medik o Dežis pes lošanelas le barvalipna-star, o Lacis sas bilošaneder u bilošaneder. „Phrala! Sar sa-mas čore, phirahas pal e luma te mangel buča, salas biloša-no u čhivkerehas pro rikonalo dživipen. Akana, sar amen hin savoro u natromas te kerel buči, o čhavore hine bachta-le u lošanen pes, sal bilošaneder u bilošaneder. Dukhal tut

vareso?“ phučľa pes o Dežis le Lacistar. „He, dukhal, kajča oda tuke našči phenav. Imar mandar pes nič ma phuč!“ phendža dukhades o Lacis. Leskri čhaj e Šujana sas so dure-der ta šukareder the godžaveder. O terne čhave pes pašal late bondžarenas u podenas peske o kľamki pre le Laciskro kher. Oda gondolinlas u gondolinlas sar te thovel avri le bengeha, kajča oda leske nadžalas. Pašarelas pes o idejos le dešochto ulišagoskro leskra čhakro, u akor peske o Lacis phendža, hoj phenela o čačipen peskra famelijake, no nek-buter peskra čhake, kaj te el kisitimen, sar pal late avela o beng. „Ča tu pes dade ňisostar madara u ker tiro egeri-pen! De man le bengeske romňake u pal ňisoste mabajin,“ smirarelas peskre dades e Šujana.

Sar avľa o idejos, avľa andre le Laciskro kher o beng, kor-koro o Luciferis. Sas urdo sar grofos u pro šero les sas stadži, vašoda leske o šinga nadičhonas. Avľom peske pal oda, so mange anglo vajkeci berša egerindžal!“ phendža o Luciferis le Laciske. „Me miro muršeskro lav dolikerava u dava tuke peskra šukara čha romňake, kajča sal tromado pes the latar te phučel, či tut kamela,“ palephendža o Lacis. „Džanes, savo mariben tut užarel the tira famelija, te man nakamela?“ leperdža o Luciferis le Laciske. „He, džava pal tute,“ diňa pes anglal e Šujana u vakerelas dureder, „sar de-has le dadeske o mochtoro le somnakunenca, diňal leske len tel e o tromadžipen, hoj sar avava džuvľi, dela man tuke romňake. O dad o egeripen dolikerdža u del man tuke romňake, kajča the amen hin čačipen pro tromadžipen. Te les kereha, avava tiri.“ „Le lošaňibnaha tuke oda kerava,“ palephendža o Luciferis le asabnaha, džanlo oleske, hoj ov šaj savoro. „No, savo hin tiro tromadžipen?“ phučľa pes o beng. „Džanes, amen o Roma sam pre dojekh than, pal savori luma u pre dojekh than sam khere the nasam khere, sam kamlune the nakamlune. Kajča ňiko nadžanel, keci sam čačeste. Te amen dži jekh kurko savoren dži jekheste geneha, avava tiri. Te na, deha man the mira famelija smi-rom u mek deha the aver mochtoro le somnakunenca!“ phendža e godžaver Šujana le bengeske peskro tromadžipen. „Mištes! Jekhe kurkeha som adaj u tu aveha mi-ri!“ palephendža o beng u našliľa.

O dad darandžila, hoj o beng zgenela le Romen u e Šujana ela tromadži pal leste te džal romeste. „Nič pes mada-ra dade, amen le Romen mek ňiko nazgendža u nazgene-na amen aňi o benga,“ phendža e Šujana le dadeske. Andre pekla peske o Luciferis diňa te vičinel savoren ben-gen u parančolindža lenge, kaj te zgenen savoren Romen pre luma. O Benga pes rozdenašle pal e luma pal o Roma u kezdinde te zgenel the te zgenel. Kajča oda, so sas adadžives, tajsa imar nasas čačo. O Roma phirenas than thanestar, jekhvar dživenas andre jekh gav, avres andre aver, ulonas lenge šukar čhavore, u oda le bengen diliňa-relas, u avka le Romen na zgende. O Luciferis andre choli, hoj na kerdža o tromadžipen, tradňa avri savoren bengen andal peskri pekla u ačhiľa odoj korkoro. Anglal le Lacis-kro kher imar ačhel o mochtoro pherdo somnakune. Ola o Lacis rozdiňa le čorenge. U so sas la Šujanaha? Gela ro-meste pal o barvalo grofos u dživenas bachtales, medik na mule.

Napísal a preložil Igor Dužda

zboru Slovenskej republiky potvrdením o u-vedenej registrácii cez formulár eHranica.

Ak vstupujete na územie SR z krajín Eu-rópskej únie mimo zoznamu bezpečných (menej rizikových) krajín, tak k vyššie uve-deným povinnostiam registrácie a domácej izolácie platí alternatíva – preukázať sa ne-gatívnym výsledkom RT-PCR testu na ochore-nie COVID-19 vykonaným v laboratóri-ách mimo územia Slovenskej republiky, nie starším ako 72 hodín a zároveň:

- nie je potrebné nahlasovať sa regionál-nemu úradu verejného zdravotníctva,
- nie je potrebné nahlasovať sa vášmu po-skytovateľovi zdravotnej starostlivosti tzn. všeobecnému lekárovi (pediater v prípade detí), s ktorým máte uzavretú zmluvu.

Upozornenie

Všetky osoby, ktoré v období od 1. októb-ra 2020 od 7.00 hod. vstúpili na územie Slo-venskej republiky, vrátane osôb, ktoré s tou-to osobou žijú v spoločnej domácnosti, majú nárok na vystavenie PN z dôvodu karantény pre COVID-19, ak o to požiadajú. Netýka sa to osôb prichádzajúcich s negatívnym vý-sledkom RT-PCR testu na COVID-19.

Ak prichádzate z iných ako menej riziko-vých krajín a vyšetrenie na prítomnosť CO-VID-19 vám je indikované lekárom alebo Regionálnym úradom verejného zdravot-níctva, test na ochorenie COVID-19 Vám je vykonaný zadarmo.

Testu na ochorenie COVID-19 nie je po-vinné podrobiť diéta do 3 rokov (ak prí-slušný regionálny úrad verejného zdravot-níctva alebo poskytovateľ zdravotnej sta-rostlivosti, ktorý poskytuje zdravotnú sta-rostlivosť v špecializačnom odbore pedia-tria), neurčí inak. Povinnosť domácej izolá-cie pre deti do 3 rokov, u ktorých ne-vzniklo akútne respiračné ochorenie, sa končí ukončením povinnosti domácej izo-lácie pre osoby žijúce s ním v jednej do-mácnosti.

(red), zdroj: korona.gov.sk

Sobáše, bohoslužby a iné cirkevné obrady

Platnosť nariadenia od: 1. októbra 2020
Platnosť nariadenia do: do odvolania

Konanie sobášov, bohoslužieb a iných cirkevných obradov je podmienené zabez-pečením:

- vstupu a pobytu v kostole (alebo v prí-slušných priestoroch) len s prekrytými hornými dýchacími cestami (napríklad rúš-ko, šál, šatka),
- dezinfekcie na ruky alebo jednorazo-vých rukavíc pri vstupoch,
- sedenia (mimo osôb žijúcich v jednej domácnosti) tak, že medzi obsadenými miestami musí ostať vždy jedno miesto ne-obsadené, pričom sekvenciu obsadenia se-dadiel je potrebné v radoch alternovať,

- dodržiavania respiračnej etikety (kašľať, kýchať do vreckovky, resp. do laktového ohybu) a nepodávania si rúk,
- úplného vylúčenia (z obradov) osôb s na-riadenou karanténou alebo akýmkoľvek prí-znakom respiračného infekčného ochorenia,
- pokiaľ je to možné usporadúvať v nedeľu osobitne bohoslužby pre osoby staršie ako 65 rokov a pre osoby v rizikových skupinách,
- dezinfikovanie použitých bohoslužob-ných a iných predmetov,
- dezinfekcie rúk pred rozdávaním sväté-ho prijímania, posvätených chlebov; pri prijímaní sa odporúča prednostne podáva-nie chleba na ruku; v prípade kontaktu roz-dávateľa s ústami veriaceho, si musí rozdá-vateľ zakaždým vydezinfikovať ruky,
- pri prijímaní „pod obojím“ nepoužívať obrady pitia z jednej nádoby (napr. pitie z kalicha viacerými osobami ako jednou, vrátane kňazov, diakonov a pod., z kalicha môže piť vždy iba jedna osoba (napr. pred-seďajúci liturgii),
- odstránením (len ako odporúčanie) ná-dob s vodou (napr. sväteničky) z obrad-ných priestorov,
- odporúčaním, aby sa ruky nepodávali (znak pokoja je možné nahradiť úklonom alebo gestom úsmevu),
- častej dezinfekcie priestorov, hlavne dotykových plôch, kľučiek podláh a pred-metov.

(red), zdroj: korona.gov.sk

Hromadné a športové podujatia

Platnosť nariadenia od: 1. októbra 2020
Platnosť nariadenia do: odvolania

Zakazuje sa usporadúvať hromadné podujatia športovej, kultúrnej, zábavnej, spoločenskej či inej povahy v jed-nom okamihu v počte nad 50 osôb. V prípade, že počet osôb na uvedených podujatiach vystupujúcich v mene or-ganizátora (účinkujúci, športovci, orga-nizačný tím a pod.) presiahne počet 50, hromadné podujatie sa môže uskutoč-niť, ale bez prítomnosti obecenstva.

Zároveň platí zákaz:

- usporadúvať hromadné podujatia kul-túrnej, zábavnej, spoločenskej či inej pova-hy (diskotéky, tanečné zábavy a pod.) v prevádzkach verejného stravovania (reš-taurácie, bary, nočné kluby, pohostinstvá, atď.) a v ubytovacích zariadeniach. Toto obmedzenie sa netýka bežného poskytova-nia stravovacích služieb v prevádzkach ve-rejného stravovania,
- usporadúvať hromadné podujatia spo-ločenského charakteru (svadobné hostiny, osla-vy, plesy, kary, stužkové slávnosti a pod.).

Výnimka zo zákazu usporadúvať hro-madné podujatia

Výnimku z týchto zákazov majú hromad-né podujatia, ktorých všetci účastníci budú v dobe začiatku hromadného

str. 12 >>>

podujatia disponovať negatívnym výsledkom RT-PCR testu alebo antigénového testu certifikovaného na území Európskej únie, na ochorenie Covid-19 nie starším ako 12 hodín. Uvedené hromadné podujatia musia byť ohlásené na miestne príslušnom regionálnom úrade verejného zdravotníctva najneskôr 48 hodín pred ich začiatkom, pričom je potrebné uviesť presný čas a miesto jeho konania. Za dodržania týchto podmienok je na uvedenom podujatí možné podávať pokrmy alebo nápoje.

Pri usporadúvaní hromadných a športových podujatí je potrebné dodržiavať nasledovné povinnosti:

- vstup a pobyt v mieste hromadného podujatia umožniť len s prekrytými hornými dýchacími cestami (napríklad rúško, šál šatka),
- vykonávať častú dezinfekciu priestorov, najmä dotýkových plôch (kľučiek, podláh a predmetov),
- hygienické zariadenia musia byť vybavené tekutým mydlom a papierovými utierkami,
- zaistiť pri vstupe do budovy dávkovače na alkoholovú dezinfekciu rúk alebo iný adekvátny spôsob dezinfekcie rúk a dbať na časté dezinfikovanie rúk,
- zabezpečiť pri vstupe do budovy oznam o povinnosti, že v prípade vzniku akútneho respiračného ochorenia (napr. horúčka, kašeľ, nádcha, sťažené dýchanie) je osoba povinná zostať v domácej izolácii,
- zverejniť na viditeľnom mieste oznam s informáciou, že ak sa u osoby prejavujú príznaky akútneho respiračného ochorenia, je potrebné telefonicky kontaktovať svojho ošetrojúceho lekára a opustiť miesto hromadného podujatia a že platí zákaz podávania rúk,
- zabezpečiť dostatočné vetranie priestorov,

- podmienky sa príslušne aplikujú aj na hromadné podujatia organizované v exteriéri,
- v prípade hromadných podujatí organizovaných v exteriéri je organizátor povinný vyhradiť priestor hromadného podujatia a vyznačiť jeho vstup a výstup,
- organizátor musí byť v každej chvíli schopný preukázať počet osôb aktuálne sa zúčastňujúcich na hromadnom podujatí,
- z podujatí je vylúčené občerstvenie (konzumácia pokrmov a nápojov).

Upozornenie

Je povinnosťou organizátora divadelných, hudobných a podobných umeleckých predstavení neumožniť vstup na miesto umeleckej činnosti výkonným umelcom a účinkujúcim, ak sa u nich meraním zistí telesná teplota nad 37,2 °C.

Okrem toho musia organizátori podujatí zabezpečiť dodržiavanie dvojmetrových rozstupov medzi osobami pri príchode a odchode z podujatia, s výnimkou pre:

- rodinných príslušníkov, partnerov a osôb z jednej domácnosti,
- športovcov a umelcov vykonávajúcich svoje povolanie,
- divákov v hľadisku,
- školiteľov,
- v prípade sedenia sa odporúča zabezpečiť sedenie s výnimkou osôb žijúcich v jednej domácnosti tak, že medzi obsadenými miestami ostane jedno miesto neobsadené, pričom sekvenciu obsadenia sedadiel odporúčame v radoch alternovať.

Upozornenie

Tieto hygienické opatrenia sa nevzťahujú na sobáš, bohoslužby a iné cirkevné obrady.

(red), zdroj: korona.gov.sk

V boji s koronavírusom pomôže v osadách nový projekt, začal sa v Trebišove

Trebišov (TASR/RNL) – Kontrolný hygienický bod v podobe exteriérového stanu otvorili 19. augusta v Trebišove pri najviac využívanom vstupe do rómskej komunity. Služí ako zázemie pre prácu asistentov podpory zdravia s obyvateľmi rómskych komunít počas pandémie ochorenia Covid-19. Poskytujú im informácie, ako sa chrániť pred ochorením či usmerňujú osoby s cestovateľskou anamnézou.

Ako ďalej informovalo Ministerstvo zdravotníctva SR, ide o ďalší z projektov v rámci boja proti pandémie ochorenia Covid-19 rezortnej príspevkovej organizácie Zdravé regióny. Projekt, ktorý postupne organizácia rozšíri do ďalších častí Slovenska, pilotne spustili v Trebišove v spolupráci s regionálnym úradom verejného zdravotníctva, mestom a mestskou políciou.

„Projekt je zameraný na účinnú a efektívnu prevenciu a ochranu zdravia obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít, ako aj obyvateľov príslušných obcí. Situácia týkajúca sa nového koronavírusu je momentálne v týchto regiónoch zastabilizovaná a pozorne monitorovaná asistentmi podpory zdravia. Myslíme na všetky skupiny obyvateľov. Informácie, ako chrániť pred nákazou seba a svojich blízkych, je dôležité posúvať do všetkých kútov Slovenska,“ uviedol minister zdravotníctva Marek Krajčí.

Kontrolný hygienický bod bude možné využiť aj na ďalšie osvetové alebo preventívne aktivity organizácie Zdravé regióny. Tá plánuje po vyhodnotení pilotného projektu v Trebišove aj podľa epidemiologickej situácie otvoriť najmenej desať externých stanov – kontrolných hygienických bodov – v ďalších obciach a mestách v rámci národného projektu „Korona Te Merel“. „Myšlienkou na spustenie pilotného projektu boli skúsenosti našich terénnych pracovníkov, ktorí vykonávajú bezplatné poradenstvo na miestach s väčšinovým osídlením obyvateľstva marginalizovaných rómskych komunít. Zároveň v prípade potreby poskytujú osobné ochranné pomôcky pre ľudí, ktorí si ich bežne z dôvodu svojej znevýhodnenej socioeconomickej situácie nemôžu dovoliť. Chceme tak posilniť možnosť obyvateľov rómskych komunít brániť sa pred zavlečením ochorenia Covid-19 z vonkajšieho prostredia,“ zdôraznila riaditeľka organizácie Zdravé regióny Tatiana Hrustič.

Projekt so spoluprácou zaangažovaných zložiek ocenil aj primátor Trebišova Marek Čižmár. „Zároveň vyjadrujeme presvedčenie, že aktivity zamerané na efektívnu prevenciu a ochranu zdravia prinesú požadované výsledky,“ uviedol.

Úlohou asistentov podpory zdravia je vykonávať činnosti zamerané na osvetu, prevenciu a edukáciu. Na základe pokynov úradu verejného zdravotníctva zároveň zisťujú krajinu, z ktorej pricestovali prípadní navrátilci, pomôžu im s registráciou a nahlasovaním sa na regionálny úrad verejného zdravotníctva, pripravujú zoznam osôb na testovanie a motivujú ich. Taktiež spolupracujú pri kontrole dodržiavania domácej izolácie. V prípade, ak sa u pacienta prejavujú pozitívne výsledky, zisťujú jeho blízke kontakty a aktivity v uplynulom období. Asistenti pracujú na dennej báze v trojzmennej prevádzke od skorých ranných až do poobedňajších hodín.

AKO PREDÍŠŤ CHRÍPKU

Odporúčanie pre verejnosť

ČO TREBA ROBIŤ...

- UMYVAJTE SI RUKY, ZVLÁŠŤ PO KAŠLI ALEBO KÝCHANÍ
- UDRŽUJTE VZDIALENOSŤ OD OSOBY CHOREJ NA CHRÍPKU
- VYHÝBAJTE SA PREPLNENÝM MIESTAM
- JEDTE DOSTATOK VÝŽIVNEJ STRAVY, VRÁTANE OVOCIA A ZELENINY A PITE VEĽA TEKUTÍN
- DOPRAJTE SI DOSTATOK SPÁNKU A ODPOČINKU

ČO NEROBTE...

- OBMEDZTE PODÁVANIE RÚK
- NEUŽÍVAJTE LIEKY BEZ KONZULTÁCIE S LEKÁROM
- NEKAŠLITE NA VEREJNOSTI

AK STE UŽ CHORÍ...

- AK MÁTE CHRÍPKU, ZOSTAŇTE DOMA A OBMEDZTE KONTAKT S OSTATNÝMI, ABY NEDOSLO K ICH NÁKAZE
- PRI KAŠLANÍ A ALEBO KÝCHANÍ SI PRIKRÝVAJTE ÚSTA A NOS PAPIEROVOU VRECKOVKOU, PO POUŽITÍ VRECKOVKU VYHOĎTE DO ODPADKOVÉHO KOŠA
- ODDYCHUJTE A PITE VEĽA TEKUTÍN
- KONTAKTUJTE SVOJHO LEKÁRA

www.uvzs.sk
www.euro.who.int/influenza

Tlač plagátov podporila Kancelária WHO na Slovensku, www.who.sk

SAR TE NA CHUDEL E CHRIPKA

So te keren o manuša

SO KAMPEL TE KEREL ...

- KANA CHASAN VAJ ČIKAZNEN PALIS TUMENGE THOVEN O VASTA
- MA DŽAN PAŠ O MANUŠ, SO HINO IMAR NASVALE
- CHAN DOSTA LAČHO CHABEN, OVOCIJE THE ZELEN O PUEN DOSTA PAŇI
- MUSAJ DOSTA TE SOVEL U TE PAŠOL

SO NAŠTI TE KEREL...

- MA DEN O VAST LE MANUŠENGE
- MA LEN O DRABA TE EŠEBA NA PHUČEN LE DOKTORISTAR
- MA CHASAN MAŠKAR O MANUŠA

TE SAN IMAR NASVALE...

- KANA CHASAN UVAJ ČIKAZNEN UČHAREN O MUJ U O NAKH PAPIROŠIKO KHOSNEHA, PALIS LES ČHIVEN AVRI ANDRE VEDRA VAŠ O ŠMECI
- PAŠDON U PUEN DOSTA PAŇI
- DŽAN HI O DOKTORIS

www.uvzs.sk
www.euro.who.int/influenza

Preklad do rómskeho jazyka: Erika Godlová / Rómsky nový list
Tlač plagátov podporila Kancelária WHO na Slovensku, www.who.sk

